

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет мистецтв і художньо-освітніх технологій

**Кафедра вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти
імені Віталія Газінського**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:**

**«ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»**

студентки 2М СОММ групи
ступеня вищої освіти магістра
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
ОПП Середня освіта.
Музичне мистецтво. Мистецтво
Спеціальності 014.13 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Ковальової А.О.

Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Василевська-Скупа Л.П.

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва, як педагогічна проблема	8
1.2. Роль ігрової діяльності в навчальному процесі молодших школярів	15
1.2. Стан сформованості творчих здібностей молодших школярів.....	28
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ ІІ. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
2.1. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів у процесі ігрової діяльності.....	38
2.2. Експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку молодших школярів засобами ігрових технологій.....	43
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження	53
Висновки до другого розділу.....	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	61
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В складних умовах сьогодення, в умовах війни, в системі вітчизняної педагогічної освіти гостро постають питання про пошук шляхів вдосконалення рівня підготовки високоосвіченої, інтелектуально розвиненої, творчої особистості та дослідження важливих чинників становлення та розвитку інтелектуального, духовного, творчого потенціалу нашої нації.

Особливої актуальності набуває питання розвитку творчих здібностей підростаючого покоління та пошуку шляхів формування творчої особистості, здатної в майбутньому вдосконалювати себе та свою країну.

Тому, необхідні стратегії нової української школи, що перекликаються із сьогоденням мають виховувати творчих особистостей, які надзвичайно потрібні суспільству на сучасному етапі.

Розвиток творчих здібностей виступає ключовим завданням освіти дітей молодшого шкільного віку. Базова програма розвитку учнів початкової школи та її методичне забезпечення повинні бути спрямовані на творчий розвиток дитини відповідно до вікових можливостей.

Разом з тим, на розвиток творчих здібностей школярів впливає багато чинників, важливу роль серед яких відіграє активне й пасивне спілкування з різними видами мистецтв.

Варто також зазначити, що вагомий внесок у науково-методичну роботу та музично-педагогічну практику зробили системи та концепції відомих зарубіжних педагогів-музикантів. Їхня робота була спрямована на розвиток фантазії, творчих здібностей та художньо-пізнавальної активності учнів (Е. Жак-Далькроз, З. Кодай, К. Орф, Б. Трічков). Для формування креативних здібностей у молодшому шкільному віці зазначені автори пропонували використовувати танцювальні рухи (Е. Жак-Далькроз), гру на музичних інструментах (К. Орф, Є. Юдіна), вокально-хорову діяльність (В.

Григорова, З. Кодай, Т. Орлова, А. Яковлева) та інші. Діяльність вітчизняних педагогів-музикантів ґрунтувалась на використанні творчого потенціалу багатого українського фольклору зокрема у вокально-хоровій діяльності дітей (М. Леонтович, Ф. Колеса та ін.).

Для вирішення питань розвитку творчих здібностей учнів за допомогою музичного мистецтва варто звернутися до наукових праць із теорії та методики мистецької освіти (Ю. Алієва, Т. Завадської, С. Крамської, Л. Масол, Г. Ріпної, О. Ростовського, О. Рудницької, С. Сисоевої, Л. Хлебнікової та ін.), які дали поштовх ряду досліджень методичного спрямування. Зокрема, були розглянуті такі теми, як: музичний розвиток дітей в освітньому процесі (Т. Дябло, В. Кьон, І. Ткачук та ін.), формування творчих здібностей в процесі музичної діяльності (В. Рагозіна), творчого музичного мислення (Х. Василькевич), художньо-творчих інтересів (Л. Єнтіс), творчого розвитку молодших школярів засобами ігрової (М. Алєйніков, Ю. Косенко, О. Тупічкіна), трудової (В. Сьомій, В. Тименко); образотворчої (С. Діденко, В. Кардашов), художньо-масової діяльності (А. Кікоть). Так, відомі науковці, зокрема С. Крамська, Ж. Марчук, М. Олексюк, В. Роменець, С. Ромко аналізували зокрема специфіку музичного мистецтва та його роль у формуванні творчих здібностей дітей. Вони стверджували, що музиці властива варіативність образів, абстрактність, евристичні орієнтири, що сприятиме формуванню образного та асоціативного мислення, уяви, фантазії, художнього сприйняття та є невід'ємними складовими частинами, які впливають на розвиток творчих здібностей школярів.

Про гру як метод навчання й виховання учнів, про виняткову цінність гри для дитини та необхідність її цілеспрямованого використання у навчальному процесі писали такі видатні педагоги, як А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Проблемі розробки й застосування гри в навчальному процесі та позакласній роботі присвятили свої праці П. Баєв,

Л. Годзик, О. Дейч, І. Зеленецька, Г. Ляпіна, І. Марченко, Е. Печерська, П. Протас, О. Савченко та ін.

Разом з тим, дане питання потребує особливого розгляду, адже саме в молодшому шкільному віці закладаються основи розвитку творчої особистості. Тому тема дипломної роботи: **«Ігрові технології як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів»**.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов, що забезпечать розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій.

Об'єкт дослідження - процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови використання ігрових технологій в процесі розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Аналіз сучасних наукових досліджень і літератури, присвячених проблемі розвитку творчості у дітей молодшого шкільного віку.
2. Вивчення психологічних та педагогічних підходів до формування творчих здібностей у молодших школярів за допомогою ігрових технологій.
3. Розробка критеріїв і методів оцінки рівня творчих здібностей у молодших школярів.
4. Аналіз практичного досвіду використання ігрових технологій у початковій школі та визначення їх впливу на розвиток творчих навичок.

Для реалізації завдань наукового педагогічного дослідження були використані такі методи:

теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, мистецтвознавчої та навчально-методичної літератури з досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення передового педагогічного досвіду з метою з'ясування сутності й структурних компонентів розвитку творчих здібностей молодших школярів

засобами ігрових технологій, обґрунтування педагогічних умов їх формування;

емпіричні – анкетування, спостереження, бесіди, тестування, експериментальні творчі завдання для виявлення стану сформованості творчих здібностей молодших школярів.

Теоретико-методологічні основи дослідження становлять філософські, психологічні та педагогічні положення про закономірності розвитку особистості; філософське вчення про творчість як специфічний різновид розвитку; системний підхід, який вимагає всебічно розглядати освітньо-виховний процес у взаємозв'язках і закономірностях.

Вірогідність отриманих результатів дослідження забезпечується методологічною і методичною обґрунтованістю вихідних положень; відповідністю їх рівню сучасного розвитку психолого-педагогічної науки; орієнтацією на наукові принципи аналізу і узагальнення педагогічного досвіду; застосуванням комплексу методів дослідження, адекватних його меті та завданням, доцільністю вибору напрямів експерименту; репрезентативністю експериментальних даних.

База дослідження. Експеримент проводився у Ліцеї № 21 м. Житомира у 4-А та у 4-В класах. Всього дослідженням було охоплено 49 учнів.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (55 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи складає 86 сторінок.

Публікації:

Василевська-Скупа Л.П., Ковальова А.О. Ігрові технології як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Мистецтво та освіта в контексті національних традицій та сучасних трансформацій: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції за участю здобувачів вищої освіти та молодих учених/* Редакційна колегія: Василевська-

Скупа Л.П., Белінська Т.В., Білозерська Г.О., Добровольська Р.О., Кравцова Н.Є., Кушнір К.В., Онофрійчук Л.М., Остапчук Л.О., Сідорова І.С., Сізова Н.С., Швець І.Б. Вінниця, 2023, 218 с.

Василевська-Скупа Л.П., Ковальова А.О. Педагогічний потенціал мистецтва та його значення у творчому розвитку особистості. *Проблеми та інновації в мистецтві, технологічній та професійній освіті: збірник наукових праць*/ Редакційна колегія: Тетяна Зузяк, Віктор Соловей, Наталія Мозгальова, Людмила Василевська-Скупа, Тетяна Грінченко, Тетяна Белінська, Олена Верещагіна-Білявська, Катерина Кушнір, Юлія Москінчова, Наталія Кварцова, Станіслав Подолянчук, Анатолій Іванчук, Світлана Цвілик, Олександр Шинін, Ірина Швець Вінниця, 2024. – Вип. 3 – 92 с.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами музичного мистецтва, як педагогічна проблема

На сучасному етапі розвитку суспільства відзначається високий темп науково-технічного зростання, поява нових інформаційних технологій, що висуває підвищені вимоги до продуктивності мислення людини. Вже випускник початкової школи повинен володіти елементами креативної діяльності, творчими здібностями, мислити самостійно, орієнтуватися в складних ситуаціях, приймати нестандартні рішення тощо. Разом з тим, в сучасній початковій школі ще тільки починається перехід від засвоєння учнями готової інформації до навчання, що сприяє збагаченню змістової сфери, на основі розкриття протиріч, знаходження і перевірки гіпотез, оригінальних шляхів досягнення мети. На думку К. Орфа, інноваційним є доступність елементарного музикування всім і кожному, адже можливість брати участь у ньому не потребує особливих здібностей та спеціальної освіти і визначається лише бажання творити музику та спілкуватися. Таке музикування дозволяє розвивати індивідуальність дітей, їх здібність до імпровізації, творчості, уміння фантазувати, бачити і чути навколишній світ по-своєму [21, с. 97].

Тому, проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів є актуальною і протягом багатьох років привертає до себе пильну увагу представників музичної педагогіки. В даний час існує гостра соціальна потреба у творчості та творчих індивідах. У сучасному суспільстві перед школою стоїть завдання виховувати творчу, ініціативну особистість, яка активно бере участь в суспільному житті. Ця вимога зумовлює необхідність

кардинальних змін у змісті та технології освітнього процесу, зміни всієї дидактичної системи в цілому.

Характеризуючи проблему розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій слід згадати, що являє собою поняття «розвиток».

Так, у психології розвиток, перш за все характеризується якісними змінами, появою новоутворень, нових механізмів, процесів, структур.

Видатний науковець С. Д. Максименко визначає розвиток як складний інволюційно-еволюційний рух, в ході якого відбуваються регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині [32, с. 218].

Разом з тим, розглянемо поняття творчості у філософському контексті. Перші спроби силою розуму досягнути проблему творчості знаходимо вже у філософії Стародавньої Греції, де Платон (427-347 рр. до н.е.) вважав, що створення будь-яких творів мистецтва та ремесла можна назвати творчістю, а всіх створювачів — творцями. В античності творчість розглядається як наслідування природи. Творчість була вплетена безпосередньо в предметно-практичну діяльність. Праця ремісника прирівнювалася до творчості.

З точки зору філософської науки, творчість — це атрибут людської діяльності, її необхідна, суттєва невід’ємна якість. Вона визначила виникнення людини і людського суспільства, є підставою подальшого прогресу матеріального та духовного виробництва. Творчість - це вища форма активності та самостійності в діяльності людини і суспільства. Творчість містить в собі елемент нового, передбачає оригінальну і високопродуктивну діяльність, здатність до вирішення проблемних ситуацій.

У більшості сучасних філософських концепцій творчість визнається універсальним засобом самореалізації особистості. Схильність до творчості може проявитися в будь-якій сфері людської діяльності, масштаб творчості

найрізноманітніший, але у всіх випадках відбувається виникнення чогось нового.

Крім того, філософи розглядають «розвиток» як незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів [41, с.132].

Творчість – в прямому сенсі – є творення нового. У такому значенні це слово може бути застосоване до всіх процесів органічного та неорганічного життя, бо життя – це ряд безперервних змін. І все, що оновлюється, і все, що зароджується в природі є продуктом творчих сил.

На думку С. Гончаренко, творчість являє собою “продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності” [15, с. 270].

Поняття творчості передбачає особисте начало, і відповідне йому слово вживається переважно в застосуванні до діяльності людини. У цьому загальноприйнятому значенні творчість – умовний термін для позначення психічного акту, що виражається у втіленні, відтворенні або комбінації даних нашої свідомості, у (відносно) новій формі, в області абстрактної думки, художньої та практичної діяльності.

Творчість – діяльність, що породжує щось якісно нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Одна з суттєвих ознак дитячої творчості – її синкретична природа, про яку говорять науковці, коли окремі види мистецтва ще не розчленовані і неспеціалізовані.

Ми вважаємо, що креативність - це готовність людини до конструктивного й оригінального мислення під час вирішення задач в рамках соціальних і культурних умов, що змінюються.

Багато науковців виділяють певні ознаки креативності та творчого розвитку:

- 1) штучність — тобто створення культури;

2) доцільність, яка передбачає певну мету, вирішує якесь завдання (користь, краса, істина, добро);

3) раптовість — творчість відрізняється від методичного мислення;

4) цілісність — творчий продукт має ідею, причому одну. Всі частини твору об'єднуються в певну цілісність.

Разом з тим, аналіз теоретичних джерел з проблеми творчих здібностей дозволив зробити висновок про багатоаспектність поглядів учених на їх природу, структуру, шляхи формування та недостатню розробку питання про творчі здібності в діяльності художнього спрямування.

Природа здібностей вітчизняними вченими трактується з позицій діяльнісного, функціонально-генетичного та суб'єктного підходів. Представники діяльнісного підходу розглядають здібності як властивості чи особливості особистості, що зумовлюють успішність виконання діяльності. Представники функціонально-генетичного підходу розглядають здібності з позицій функціональних систем, а генезис здібностей - з позицій спадковості.

Особливість суб'єктного підходу (С.Науменко та ін.) полягає в тому, що творчі здібності розглядаються не як ізольована, відносно самостійна якість людини, а як істотно необхідна складова її життєдіяльності.

На підставі проаналізованих досліджень можна стверджувати, що здібності - це стійкі індивідуально-психологічні властивості особистості, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Задатки як анатомо-фізіологічні особливості мозку і нервової системи є природною основою виникнення й функціонування здібностей, але з поняттям “здібності” не ототожнюються. В загальнотеоретичному плані вченими обґрунтована необхідність і механізми формування здібностей у процесі навчання й виховання. При цьому їхній розвиток відбувається ефективніше за умови врахування як генетичних передумов, так і соціокультурних впливів середовища. Загальновизнаним є положення про те, що здібності формуються в діяльності, проте у сучасних дослідженнях значна увага приділяється

особливостям психічної організації суб'єкта, тобто потенціальним резервам особистості, від яких залежать творчі досягнення.

Саме творчі здібності – дають змогу успішно виконувати творчу діяльність (загальні творчі здібності – будь-яку творчу діяльність).

Разом з тим, слід зазначити, що творчі здібності особистості - це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності, і які обумовлюють рівень її результативності.

Творчі здібності, самі по собі, не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний "двигун", який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна "мотиваційна основа".

Окрім цього, витoki творчих сил людини сходять до дитинства – до тієї пори, коли творчі прояви багато в чому недовільні та життєво необхідні. У молодшому шкільному віці моменти творчості досить помітні, коли діти вносять елементи фантазії в пізнання: для учнів початкових класів характерні несподівані зіставлення, незвичайні припущення. Розвиваючі ігри можуть стати потужним стимулом розвитку творчих здібностей дитини.

Відомо, що кожну здорову дитину можна творчо розвинути. При цьому в процесі розвитку особистості не можна робити за дитину те, що вона сама може зробити. «Будь-яка творчість починається тоді, коли рішення не може бути досягнуто шляхом логічного висновку з наявних посилай, коли учень видобуває так зване не вивідне знання з використанням гіпотез, припущень, здогадок, інтуїції».

Тому перед педагогічною наукою постає завдання узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду, що зумовлено метою розвитку творчих здібностей молодших школярів за допомогою музичного мистецтва. Адже саме музичне мистецтво являє собою комплекс засобів, які забезпечують успіх творчого розвитку. Музичність притаманна кожній людині. Однак вона залежить від певних анатомо-фізіологічних особливостей індивіда. Одночасно

для розвитку музичних здібностей і музичності в цілому необхідна музична діяльність.

Формування в учнів здатності розуміти музику має здійснюватися систематично, послідовно і вимагає тривалого часу. Так як сприйняття музики – це єдність емоційного і свідомого.

Здатність до усвідомленого сприйняття музики ґрунтується на основі розвитку музичного мислення дітей, яке протікає в емоційній формі, проявляється по відношенню до музичного образу, засобів музичної виразності.

Молодші школярі ще недостатньо володіють розумовими операціями, тому, коли педагог допомагає дітям розібратися в музиці, вони краще можуть впоратися із завданням, чують і розрізняють окремі елементи музичної мови і розуміють їх значення. Аналізуючи з дітьми музичний твір, педагог вчить дітей встановлювати зв'язки між загальним характером музики і використаними композитором засобами виразності, кожен з яких окремо і послідовно відпрацьовується на коротких, яскравих за музичною мовою прикладах. Щоб діти зрозуміли, якими засобами виражається зміст музики, їм пропонується придумати назву для твору, який прослуховується вперше, і пояснити, виходячи з його характеру і засобів художньої виразності, чому вони його так назвали. Відчути загальний характер твору і виділити окремі засоби музичної виразності допомагає рух під музику. Можна запропонувати систему простих рухів, якими діти будуть позначати характер музики і окремі засоби виразності. Необхідно домогтися творчої активності кожного учня.

Важливо також вчити дітей спостерігати, чути різні сторони музичної мови, сприймати своєрідність різних музичних образів, розуміти зміст і структуру творів. З цією метою треба вчити дітей обмінюватися враженнями, думками про прослухану музику, міркувати про різні твори, порівнювати їх. Такий підхід поглиблює емоційний музичний вплив на школяра.

При цьому не можна не враховувати особливості дитячої уваги і сприйняття. Дітей молодшого віку привертає до себе яскрава предметна образність, зрозумілий сюжетний розвиток, емоційність, різнобарвність. Зорові образи більш привабливі для дітей, ніж слухові. Але коли дитина «слухає» поетичні образи казки, її фантазія дозволяє «бачити» те, про що розповідає музика.

Разом з тим, педагогам необхідно заохочувати і тактовно направляти будь-які прояви творчої ініціативи учня, адже у навчально-виховному процесі музика є засобом розвитку творчої особистості дитини. Але для того, щоб кожне заняття служило розвитку творчої ініціативи учнів, зміст і методи навчального процесу повинні відповідати віковим та індивідуальним особливостям дітей.

Отже, музичне заняття - це урок формування естетичного ставлення дітей до дійсності, яке гармонійно поєднує всі здібності людини і розвиває культуру почуттів, інтелект, уяву, творчість. Уроки музики відіграють чималу роль в творчому і загальному розвитку особистості. Вони не тільки оснащують молодших школярів вміннями та навичками в локальній сфері, тобто у музичному мистецтві, а й закладають основи особистісної схильності до музики, чутливості до неї, потреби в ній. Через творчість на уроках приймає участь у творчому процесі й потенційний слухач, і, разом з тим, розвиваються творчі здібності дітей.

Така система творчого навчання, яка в організації навчального процесу враховує потребу та можливості дитини і не відкидає дітей, як нездатних до того, чи іншого виду діяльності, а дає можливість кожній дитині творчо розвиватися.

1.2. Роль ігрової діяльності в навчальному процесі молодших школярів

Ігрова діяльність є одним із найбільш ефективних засобів навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку. Завдяки іграм діти не лише отримують знання, а й розвивають творчі здібності, критичне мислення, соціальні навички та мотивацію до навчання. У сучасній педагогіці гра розглядається як інструмент, що дозволяє інтегрувати навчання та виховання, зробити освітній процес цікавим, доступним і творчим для дітей.

Ігрова діяльність визначається як форма активності, яка спрямована на задоволення пізнавальних, емоційних і соціальних потреб дитини. На думку О. Білоус, гра є унікальним видом діяльності, який поєднує елементи навчання, розваг і творчості, забезпечуючи природний розвиток особистості молодших школярів [4]. Авторка наголошує, що ігрова діяльність дозволяє дитині діяти в умовах, максимально наближених до реальних життєвих ситуацій, але з можливістю експериментувати, помилятися та навчатися.

Вплив ігрової діяльності на розвиток молодших школярів

1. Когнітивний розвиток. Ігри сприяють формуванню когнітивних здібностей: уваги, пам'яті, мислення, мовлення. Як зазначає Т. Гаврилук, у процесі гри дитина засвоює нову інформацію у ненав'язливій формі, що підвищує її ефективність. Ігри з елементами проблемності стимулюють розвиток логічного та дивергентного мислення, що є основою для творчої діяльності [14].

2. Соціальні навички. Ігрова діяльність сприяє розвитку комунікативних умінь, уміння працювати в команді, формуванню емпатії та взаємодії з іншими. Колективні ігри дають можливість дітям навчатися співпраці, розв'язувати конфлікти та брати на себе відповідальність.

3. Мотивація до навчання. Як підкреслює Н. Карпенко, використання ігор у навчальному процесі забезпечує високу зацікавленість дітей, підтримує їхнє бажання вчитися та досягати успіху. Ігрові завдання створюють ситуації

успіху, що позитивно впливають на самооцінку та впевненість у власних силах [22].

4. Розвиток творчих здібностей. У грі діти мають можливість проявляти фантазію, вигадувати нові способи виконання завдань, створювати власні сюжети. Як зазначає І. Григорчук, музично-ігрові форми навчання дозволяють дітям експериментувати зі звуками, мелодіями та ритмами, стимулюючи їхню креативність [16].

Ігрові технології в сучасній початковій школі

Ігрові технології — це педагогічні методи, які передбачають використання ігрових форм, прийомів і методів у навчальному процесі. Вони включають:

1. Рольові ігри. Сприяють розвитку уяви та емпатії. Наприклад, діти можуть грати ролі персонажів казок або оповідань, створюючи власні інтерпретації.

2. Музично-ритмічні ігри. Включають ігри з музичними інструментами, ритмічні вправи та спів, що розвивають музичний слух і творчість.

3. Ігри на розвиток мислення. Використовуються для формування логічного та критичного мислення. Наприклад, ігри на складання слів, рішень задач або знаходження закономірностей.

4. Цифрові ігрові платформи. Сучасні цифрові інструменти, такі як інтерактивні програми, дозволяють створювати динамічні навчальні ігри, які поєднують візуальність, звук і інтерактивність.

Ефективність використання ігрових технологій значною мірою залежить від педагогічної майстерності вчителя. Учитель має виступати фасилітатором, який організовує ігровий процес, створює умови для взаємодії учнів та підтримує їхню активність. Як зазначає О. Ярошенко, роль педагога полягає не лише в організації гри, а й у стимулюванні дітей до самостійного створення ігрових ситуацій, що розвиває їхню ініціативність [55].

Звернемося до історичних аспектів розвитку ігрової діяльності. Явище гри здавна привертало увагу вчених-філософів, психологів, педагогів, мистецтвознавців тощо. Можливо, така різногалузовість вивчення призвела до того, що сьогодні єдиного визначення гри ми не знаходимо, оскільки його наявність мала б свідчити про розуміння природи цього явища, а саме це і є в наш час основною проблемою для вчених, які досліджують феномен гри.

У глибоку давнину дитячі ігри виникли як стихійне наслідування дій дорослих. В ігрових вправах і змаганнях підрастаюче покоління готувалося до праці, полювання, війни, дотримання норм поведінки, тобто гра мала важливі соціальні функції.

Гра практично з перших моментів свого виникнення виступає як форма навчання, як первинна школа відтворення реальних практичних ситуацій з метою їх освоєння. Ще в древніх Афінах (VI-IV століття до н. е.) практика організованого виховання та навчання проводилася за принципом змагання (агоністики). Діти, підлітки, юнаки постійно змагалися в гімнастиці, танцях, музиці, словесних суперечках, самостверджуючись і відшліфовуючи свої найкращі якості. Тоді ж зародилися військові ігри - маневри, штабні навчання, розігрування «боїв». У X столітті у школах серед методів навчання також популярні були змагання школярів у риториці. Рутинне навчання виглядало так: вчитель читав, давав зразки тлумачення, відповідав на питання, організовував дискусії. Учні вчилися цитувати напам'ять, робити переказ, коментар, опис (екфрасис), імпровізації.

Ще давньогрецькі натурфілософи (Арістотель, Сократ) обґрунтували значення активного і самостійного оволодіння дитиною знаннями, яке відбувається у процесі гри. Платон першим почав розглядати дитячі ігри як засіб підвищення ефективності навчання, пізнавальної активності учнів, формування у них соціальних якостей і бажання систематично трудитися [7, с. 7].

На ранніх етапах становлення суспільства грою у дітей вважався процес наслідування дорослих. З розвитком науки й прогресу виникла необхідність у серйозному навчанні та вихованні підростаючого покоління, а також з'явилися складні соціальні відносини між людьми, а відтак змінилися роль і сутність ігрової діяльності.

З давніх-давен і в Україні будь-які зібрання дітей супроводжувалися ігровою діяльністю. Змагалися у стрільбі з луків, метанні сніжок, катанні на санчатах, лижах, ковзанах. Народна виховна мудрість емпірично передбачала розв'язання важливих технологічних завдань, формування особистості дитини.

Зокрема засобами народної гри виводили маленьку людину з її реального побутового повсякденного життя, запобігали складанню стереотипів сумніву і недовіри до своїх сил. Через гру дитині надавалася змога заявити оточенню про свій позитивний потенціал. Саме у грі вправи активізували рухливість, розвивали процеси мислення, викликали в неї позитивні емоції.

З розвитком людства, нагромадженням знань, засобів матеріальної і духовної культури, прискоренням темпів життя гра поступово втрачала свою навчальну функцію. Універсальний засіб народної педагогіки, вона починає вважатися «легковажним» заняттям, стає переважно привілеєм дітей із заможних класів, обслуговує лише дозвілля. У школі, з її традиційним бажанням уникати будь-якої стихійності, з поглядами на учня як на слухняного виконавця, досить тривалий час для гри не було місця.

У XVI-XVII століттях Ян Амос Каменський (1592-1670) пропонував усі «школи-каторги», «школи-майстерні» перетворити в місця ігор. Будь-яка школа, на його думку, може стати універсальною грою і треба все здійснювати в іграх і змаганні, узгоджуючи їх з віком у школі дитинства, отрочтва, юності і т.ін. Дж. Локк рекомендував використовувати ігрові форми навчання. Ж.-Ж. Руссо, ставлячи завдання громадянського виховання людини, пропонував програму педагогічних заходів: суспільно корисна праця, спільні ігри, свята.

Як педагогічне явище гру одним з перших класифікував Ф. Фребеля, теорія гри була основою його педагогічної теорії. Помітивши дидактичність гри, він довів, що гра здатна вирішувати завдання навчання дитини, давати йому уявлення про форму, колір, величину, допомагати оволодівати культурою руху. Подальший розвиток ігрових форм навчання та їх вивчення показало, що за допомогою гри вирішуються практично всі педагогічні завдання.

У Західній Європі в епоху Відродження і реформації до використання принципів ігрового навчання закликали Т. Компанелла і Ф. Рабле. Вони хотіли, щоб діти без праці і як би граючи, знайомилися з усіма науками [7, с. 8].

З переходом із умов гри до умов навчальної діяльності настає в житті дитини переломний момент. Нове становище дитини в суспільстві визначається тим, що з шестирічного віку навчання для неї є обов'язковим. За результат свого навчання дитина нестиме відповідальність перед вчителем, школою й своєю сім'єю. Процес адаптації для кожного учня першого класу є надзвичайно складним. Тому використання гри або ігрових елементів на уроках у початковій школі вражається об'єктивно необхідним.

У грі існує суб'єктивна свобода для кожної дитини. Учні мають змогу самостійно (без допомоги дорослих) розподіляти ролі, контролювати один одного, стежити за точністю виконання того чи іншого завдання. Соціальна чи дидактична гра сприяє ознайомленню дитини з великим діапазоном людських почуттів й взаємостосунків. Завдяки грі учні вчаться розрізняти добро і зло. Саме у грі учні молодших класів перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного [52, с. 6].

Під час гри в учнів формується звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, учні не помічають, що навчаються, а до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. «Розвиток самостійності, – як вважає академік І. Зязюн, – вимагає такої

організації навчального процесу, коли учні цілеспрямовано долучаються до здобування знань, вироблення у них потреби діяти незалежно ...» [13, с. 29].

Макаренко А.С. писав: «Гра має важливе значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі...» [30, с. 267]. У грі формується дитина як особистість. Гра, для учня початкової школи, стає напруженою працею і через зусилля, необхідність швидко знаходити правильне рішення веде до задоволення.

Ушинський К. писав: «Зробити серйозне заняття для дитини цікавим – ось завдання початкового навчання. Кожна здорова дитина потребує діяльності і до того ж серйозної діяльності... З перших ж уроків привчайте дитину полюбити свої обов'язки й знаходити приємність в їх виконанні» [13].

У процесі дослідження ігрової діяльності були виявлені педагогічні можливості застосування навчально-ігрових технологій у початковій школі, однак основною можливістю вважаю моделювання системи соціальних відносин в особливих ігрових формах і ситуаціях, їх «дослідження» молодшими школярами та первинна орієнтація в цих відносинах. Можливості навчально-ігрової технології в моделюванні та вивченні різних явищ і процесів обмежені лише змістом навчальної програми та віком молодших школярів, адже за допомогою дидактичної гри можуть відтворюватися найрізноманітніші за складністю об'єкти і процеси в будь-яких галузях знань – рідній мові, математиці, інформатиці, природознавстві та ін. [32, с. 145].

Гра підвищує інтерес учнів до уроків в цілому та до тих навчальних проблем, які моделюються та розв'язуються за її допомогою. Ця особливість гри дозволяє зняти «навчальну втому», яка з'являється у більшості молодших школярів у процесі вивчення того чи іншого навчального предмета [52, с. 34].

Ігрові дії – засіб реалізації ігрового задуму і водночас здійснення поставленого педагогом завдання. Виконуючи із задоволенням ігрові дії і захоплюючись ними, діти легко засвоюють і закладений у грі навчальний

зміст. Правила гри діти сприймають як умови, що підтримують ігровий задум; їх невиконання знищує гру, робить її нецікавою. Без заздалегідь визначених правил ігрові дії розгортаються стихійно, і дидактичні завдання можуть лишитися невиконаними. Підбиття підсумків гри в зв'язку з такою віковою особливістю дітей, як нетерплячість, бажання відразу дізнатися про результати діяльності, проводиться відразу після її закінчення. Це може бути підрахунок балів, визначення команди-переможниці, нагородження дітей, які показали найкращі результати тощо. При цьому слід тактовно підтримати й інших учасників гри [44, с. 172].

Кожна дитина, як пише Я. Вершиловський, носить у собі музику мимовільну, що прагне виявитися. Якщо ми допоможемо дитині розгорнути музику, яка є в ній, то зробимо її особистість не тільки кращою та інтелігентнішою, а й дуже щасливою.

Які ж перешкоди можуть виникнути у процесі формування творчої особистості дитини під час музично-естетичного виховання? На шляху розвитку творчих здібностей учнів зустрічаються різні труднощі, зокрема психологічні, які потрібно враховувати, щоб ефективно їх долати і запобігати їм.

Детальніше зануримося у психологічні особливості молодших школярів. Молодший шкільний вік (6–10 років) — це період активного фізичного, інтелектуального та емоційного розвитку, що створює передумови для формування творчих здібностей. Діти цього віку характеризуються великою сприйнятливістю до навчального процесу, інтересом до нового, прагненням до самовираження та розвитку уяви.

На етапі молодшого шкільного віку відбувається формування основних когнітивних процесів. Дослідження В. Кузьменко та Т. Кравченко підкреслюють, що у дітей цього віку спостерігається швидкий розвиток мислення, пам'яті, уваги та мовлення, хоча ці процеси часто залишаються ще недостатньо сформованими для вирішення складних абстрактних завдань.

Молодші школярі здатні до дивергентного мислення, що є базою для творчих здібностей, але потребують підтримки вчителя для спрямування цієї активності [28].

Емоційна чутливість дітей цього віку висока, що дозволяє їм активно сприймати мистецький зміст, зокрема музику, через емоційно-естетичну взаємодію. Як зазначає І. Григорчук, емоції відіграють ключову роль у формуванні інтересу до творчості. Діти у цьому віці здатні емоційно реагувати на зовнішні стимули, але їхній емоційний досвід часто поверхневий, і це вимагає педагогічного втручання для глибшого розуміння художніх образів [18].

Молодші школярі активно взаємодіють у групах однолітків і часто орієнтуються на авторитет дорослого. Гра залишається провідною формою діяльності, яка поступово трансформується у навчально-ігрову та творчу активність. Згідно з дослідженнями С. Мартинюк, гра стимулює ініціативність, формує комунікативні навички та створює сприятливе середовище для розвитку творчих здібностей. Музично-ігрова діяльність, як зазначає авторка, дозволяє дітям експериментувати зі звуками, мелодіями та ритмами, відкриваючи для себе нові способи самовираження [34].

Мотивація молодших школярів базується на емоційному зацікавленні. Як стверджує О. Ярошенко, позитивні емоції від музичної діяльності сприяють формуванню стійкої мотивації до творчості. Діти цього віку легко захоплюються ігровими формами навчання, тому використання ігрових технологій є ефективним способом підвищення їхньої зацікавленості у навчальному процесі [59].

Гра розглядається психологами як генетична основа художньої творчості, під час якої природно виникають ситуації, що розбуджують творчу активність.

Як вид творчої діяльності вона спрямована на пізнання дитиною навколишнього світу шляхом активної співучасті у праці і повсякденному

житті людей. При цьому мета зливається з мотивом гри, бо єдиною сполукою, що спрямовує активність дитини на заняття грою, є нестримне і палке бажання її до пізнання і активної участі в житті, праці дорослих з їхніми практичними діями, турботами. Змістом гри є, по - перше, знання про людей, їх дії, взаємини, виражені в образах, мові, переживаннях і діях дитини. По - друге, способи дії з предметами у певних життєвих обставинах. І, по - третє, моральна оцінка і почуття, що виступають у судженнях про позитивні і негативні чинники, про корисні і шкідливі дії людей.

Наслідком гри є глибокі уявлення дітей про життя і діяльність дорослих, про їх обов'язки, думки і взаємостосунки, а також товариські почуття, гуманне ставлення до людей, різноманітні пізнавальні інтереси і розумові здібності, що формуються в ігровій діяльності. У грі розвиваються спостережливість і пам'ять, увага, мислення, творча уява, воля. Найважливіший результат гри глибока емоційна задоволеність самим її процесом, що найбільшою мірою відповідає потребам і можливостям дієвого пізнання навколишнього світу та активного спілкування між людьми.

Виховне значення гри в житті, їх різноманітність, спонукали вчених до наукових пошуків, пояснень природи і походження цієї гідної подиву дитячої творчої діяльності. Найпоширенішими в XIX - XX сторіччях стали наступні теорії. Гросс відзначав, що гра є несвідомою підготовкою молодого організму до життя. Так готується, наприклад, до виконання ролі матері трирічна дівчинка, коли вона колише ляльку. Тому джерелом гри є інстинкти, тобто діалогічні механізми, які однаково діють як у тварин так і в людини.

З незначними варіантами цю біологізаторську точку зору повторювало багато інших вчених. К. Мюллер, Г. Спенсер пояснювали гру звичайною витратою зайвої енергії, яку нагромаджує дитина і не витрачаючи на працю, вона проявляє її в ігрових діях [26, с. 170].

К. Мюллер, підкреслюючи звичайну захопленість, з якою грають діти стверджував, що весь зміст гри полягає в тому задоволенні, яке отримує

граюча дитина. Однак, при цьому залишається нерозкритою причина, що породжує в дітей почуття радості від гри.

3. Фрейд вважав, що дитину спонукає до гри почуття власної неповноцінності. Не маючи змоги насправді бути лікарем, шофером або вихователем, дитина заміщає реальну роль грою. У цьому вигаданому житті вона оживляє властиві потяги й бажання [26, с. 171].

І. Г. Песталотці помітив: «У здорової дитини око хоче бачити, вухо - чути, ноги - ходити, руки – хапати, серце хоче вірити і любити, розум хоче думати. В кожній здібності людини криється прагнення вийти із стану бездіяльності і незграбності і стати розвинутою силою» [12, с. 27].

Наведені пояснення гри здаються начебто неоднаковими, проте всі згадані автори твердять, що в основі гри - інстинктивні, біологічні потреби дитини : її потяги і бажання. Бажання з'являються мимовільно і визрівають з розвитком, проявляючись в іграх незалежно від того, як і де дитина живе, хто і як її виховує. Педагог не може сприяти виникненню дитячої гри і не може використати її для розвитку дітей - вважають автори даної теорії.

Принципово по-іншому підходять до пояснення природи вітчизняні вчені. Вже у дореволюційний час К.Д. Ушинський висловлювався за своєрідність гри як справжньої творчої діяльності.

О.В. Сухомлинський, А.С. Макаренко, сучасні педагоги і психологи (Р.І. Жуковська, П.Г. Саморукова, Р.М. Римбург, Г.О. Люблінська) поглибили аналіз значимості гри і науково пояснили її як своєрідну творчу діяльність.

Вони вважають гру своєрідною формою світовідношення дітей до оточуючої дійсності, формою пізнавальної діяльності і відношення до життя. У такій своїй якості гра є одним з видів діяльності. Широкі та різноманітні можливості гри дозволяють оцінювати її в іншому плані - як цінний метод виховання і розвитку.

О.В. Сухомлинський відзначав, що без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра - це величезне світле вікно, через яке

в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять. Гру він порівнював з «іскоркою, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [50, с. 95].

За словами Вишневецького О.І. - «гра дитини - це не простий спомин про те, що було, а творче переосмислення пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, яка відповідає запитам та інтересам самої дитини». Тобто гра розглядається як творча діяльність в якій наочно виступає комбінуюча дія уяви. [13, с. 52]

Прояв творчої гри дозволяє дитині глибше зрозуміти навколишній світ, дає їй життєвий досвід, викликає потребу проявити себе у діяльності. Радість творчої гри змінює дитяче життя, наповнює його казкою та чарами. Оскільки гра охоплює всі сторони особистості учня, вона потребує активної роботи мислення, трудових умінь, прояву емоційних, щирих почуттів.

Важлива якість, яка виникає у грі - це, як відмічають знавці дитячої психології, «дивна здатність людини хвилюватись за чужі нещастя, радіти за радощі іншого, переживати чужу долю як свою». У творчій грі закладені ті елементи, спираючись на які можна збагачувати духовний світ особистості учня.

Образно-рольові ігри стають джерелом діяльнісного процесу, які досягають своєї найбільш розвинутої форми в середньому шкільному віці. Перевага надається іграм за правилами. Слід зазначити, що виникнення нових видів ігор не відмінняє значення попередніх, уже освоєних, - всі вони зберігаються у творчому досвіді особистості.

У сюжетно - рольових іграх молодші школярі відтворюють безпосередньо людські ролі і взаємини. Граючись один з одним або з лялькою, як ідеальним партнером, який теж наділяється своєю роллю, діти чітко дотримуються правил гри, зазвичай тут виникає мотив змагання. Особливий груповий або особистий виграш передбачається у більшості рухливих, спортивних ігор.

Творча гра має свою структуру, де сюжетом стає сфера дійсності, яка відбивається у творчій інтерпретації граючих. Центральним компонентом у сюжетно-рольовій грі є роль, яку бере на себе учень. І його імпровізаційні, ігрові дії.

У розгорнутій формі гра є колективною діяльністю, де її учасники вступають у відносини співробітництва. Розгорнута гра за сюжетом об'єднує всіх її учасників одним задумом, де кожний з гравців вносить свою частку фантазії, досвіду, активності в інтерпретації схваленого задуму всією групою.

Водночас кожен учень підкоряється правилам, що диктує взята на себе роль. Спільні переживання, захоплення творчою діяльністю, яка відображає життя з його пригодами, небезпеками, радіщами і відкриттями, незважаючи на те, що багато робиться, «начебто», не заважає їм переживати справжні почуття. Тому у грі створюються винятково сприятливі умови для розвитку колективних відносин, почуття гуманізму.

Перехід від гри до навчання є серйозною подією в житті молодших школярів, пов'язаною з появою нових мотивів. Однак це не означає, що гра має бути виключена з діяльності школяра. У навчанні молодших школярів, зокрема першокласників, певною мірою інтенсивно використовуються ігрові дії, як на уроках музики, так і в позакласній роботі.

Шестилітня дитина в силу функціональної тенденції не може жити без активності, без гри. Припинити ігрову діяльність насильно виключити її з руху інтерфункціональних сил, що означає - загальмувати інтенсивний розвиток і всебічне розкриття його задатків. Тому примушення шестилітньої дитини до навчальної діяльності може покликати за собою одне: вона незлюбить школу, навчання, книгу, самого педагога [1, с. 18].

Музично-рольова гра молодших школярів ґрунтується на стосунках у класному, шкільному колективі, на стосунках літературних та історичних героїв тощо. У рольових іграх учні розвивають свою творчу фантазію, самостійно тренуються в засвоєнні соціальних норм поведінки, навчаються

звертати увагу на реальних і символічних учасників гри, набувають цінного досвіду взаємодії, виявляючи готовність до виконання вимог партнерів.

Подальшого запиту у молодших школярів набувають конструктивні ігри, які сприяють більшій обізнаності про властивості різних матеріалів, усвідомлення просторового розміщення, диференціації форм. Особливої уваги потребують комп'ютерні ігри, що вимагає спеціального вивчення змісту та їх впливу на загальний розвиток, психофізіологічний стан, здоров'я дитини. Вміло спрямована вчителем і батьками гра для молодших школярів може стати одним із засобів організації та поліпшення навчально-виховної роботи. Використання у навчанні ігрових елементів активізує і підвищує пізнавальну діяльність учнів. Існують індивідуальні особливості вибору учнями молодших класів кількості ігор. Як показала практика, найактивніші щодо кількості використання різноманітних ігор є учні других класів. У третьокласників їхня кількість зменшується, проте виникає потреба у більш змістовних. Є також деякі відмінності в іграх хлопчиків та дівчаток: перші віддають перевагу розвагам з автомашинами, літаками, ракетами; у других - переважають ігри з ляльками, але у дівчаток четвертих класів інтерес до гри з ляльками дещо знижується.

У молодших школярів уроки музичного мистецтва набувають важливого значення. Удосконалюється пізнавальна діяльність, увага та інтерес стають цілеспрямованими, розвивається спостережливість, націлена на виконання певних творчих завдань. Розвивається музичний слух, діти набувають навички розрізняти і відтворювати напрям руху мелодії (пониження і підвищення звуків), тривалості звуків, зміни темпів у співі і в музично-ритмічних рухах. У зв'язку з розвитком мислення і мови формується й моторика, удосконалюються вміння послідовно виконувати рухи нескладних танців, сюжетних і несюжетних ігор.

У цей час свідомо проявляється інтерес і любов до музики, формується запас улюблених творів, зміцнюються навички слухання музики та її

емоційного сприймання. В процесі виконання пісень, ігор, танців, виконання колективних вправ у школярів розвиваються вольові та емоційні якості: дисциплінованість, організованість, дружні взаємовідносини. У ході аналізу музичних творів у них удосконалюється пам'ять, поглиблюються знання про зміст музики, її форми, жанри, засоби музичної виразності, музичні образи в цілому. Молодші школярі здатні оцінювати красу музики, емоційно-виразне виконання пісень, ігор, танців, як власних, так і своїх товаришів, творчо підходити до музичної діяльності.

1.3. Стан сформованості творчих здібностей молодших школярів

Базою нашого експериментального дослідження було обрано молодші класи Ліцею № 21 міста Житомира. Усього дослідженням було охоплено 49 учнів. Дослідження проводилось з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку, без порушення розпорядку роботи школи та режиму дня дітей.

Наша експериментальна робота складалася з трьох етапів: діагностичного, експериментального (розвиваючого) і заключного, на якому була проведена повторна діагностика та аналіз результатів (представлена динаміка розвитку творчих можливостей учнів 4-го класу).

Відповідно до завдань дослідження, під час першого, констатувального етапу експерименту, було з'ясовано як саме педагоги здійснюють навчально-виховну роботу в напрямку розвитку творчості загалом та формування творчої особистості, проведено опитування серед батьків. Було виявлено здобутки, суперечності та недоліки, що мають місце у проведенні уроків музики.

Метою констатувального експерименту було визначення рівнів та критеріїв розвитку творчих здібностей учнів засобами ігрових технологій.

У процесі експериментального дослідження були поставлені такі завдання:

- з'ясувати рівень ціннісного ставлення школярів до різних видів мистецтв;
- виявити емоційно-естетичну реакцію школярів на зовнішній світ;
- вивчити творчу спрямованість естетичних почуттів, здатність до творчої інтерпретації отриманих вражень;
- з'ясувати роль сім'ї у творчому розвитку дітей молодшого шкільного віку засобами літератури, музики, образотворчого мистецтва.

Діагностика сформованості творчих здібностей молодших школярів є актуальною та складною проблемою. Це обумовлено психологічними особливостями дитини (сором'язливість, тривожність, низька самооцінка, стрес).

Протягом експерименту було використано наступні методи: контрольні завдання, анкетування, бесіди з учнями та їхніми батьками, було проведено аналіз знань, умінь та навичок за наступними критеріями і показниками:

- емоційно-ціннісний критерій - музичне сприймання, уміння слухати і розповідати про свої почуття;
- когнітивний - творча ініціатива в різних видах діяльності на уроці музики (слухання музики, виконання) в будь-якій діяльності на уроці;
- творчо-діяльнісний - рівень використання творчих завдань (зростання творчих можливостей), участь школярів у концертній діяльності.

Для вивчення рівня розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку, ми скористалися класифікацією Сисоєвої С.О. та критеріями їх оцінки [47, 164с.].

Відповідно до критеріїв та показників були визначені рівні сформованості розвитку творчих здібностей: індиферентний (низький), частково-креативний (середній) і креативний (високий).

Під індиферентним (низьким) ми розуміємо епізодичну активність у творчій діяльності, неусвідомленість власних емоційних переживань та почуттів.

Частково-креативний (середній рівень) властива слабка емоційна домінанта, наявність деякої ініціативи у творчій діяльності;

Креативний (високий) рівень характеризується ініціативністю, активністю, самостійною потребою виразити свої почуття у різних видах творчої діяльності.

На першому етапі (діагностуючому) на початку навчального року було проведено опитування серед батьків учнів. Його мета: з'ясувати, на скільки батьки здатні помічати творчі прояви у своїх дітей і створювати умови для їх розвитку.

Батькам учнів експериментальної групи був запропонований опитувальник із дев'яти запитань (*Додаток А*). На перше питання “Чи вважаєте Ви свою дитину творчою, здатною фантазувати, приймати нестандартні рішення”, 15 батьків відповіли, що вважають, і 9, що не завжди.

На питання “Чи виявляє Ваша дитина бажання вигадувати, фантазувати? Чи підтримуєте Ви її в цьому?”, 14 написали, що їх дитина проявляє бажання фантазувати і вони її підтримують, 10 батьків - що дитина іноді проявляє бажання фантазувати і її обов'язково підтримують, і четверо відмітили, що їх дитина майже ніколи не фантазує.

Третє питання було “Як Ви заохочуєте творчі прояви у своїх дітей?” ми отримали такі варіанти відповідей:

- використовую похвалу, заохочую подарунками (6 відповідей);
- робимо виставки малюнків (5 відповідей);
- вигадуємо разом різні історії (2 відповідь);

- малюємо, ліпимо, складаємо разом різні казки, театралізуємо казки (4 відповіді);
- ходимо в кіно, дивимось цікаві телепередачі (4 відповіді);
- жести, міміка (3 відповіді);

І лише батьки однієї дитини нічого не зазначили стосовно даного питання.

Серед літератури, яку читають батьки з метою розвитку творчості, назвали: різноманітні казки та оповідання, дитячі журнали, різні періодичні видання з психології. Деякі батьки вказали, що звертаються за допомогою до вчителів, стосовно вибору літератури.

На питання “Чи отримує Ваша дитина задоволення від результатів своєї творчості чи творчого процесу загалом?”, переважна більшість батьків, відповіли, що діти отримують задоволення від результатів своєї творчості.

Стосовно ігор і занять, які б сприяли розвитку творчих здібностей, батьки вказали, що це різні ігри, малювання прочитаного, доповнення віршів, казок, розфарбовування книжок-розмальовок, відгадування загадок, кросвордів, прикрашання своєї кімнати тощо.

На питання “Чи бере участь у творчих конкурсах Ваша дитина?”, 9 батьків відповіли, що їхня дитина не бере участі, 15 – бере участь.

Щодо питання про умови сімейного виховання, 15 батьків зазначили, що в сім'ї сприятливі умови для розвитку творчих здібностей дитини, а 9 батьків зазначили, що не дуже сприятливі.

На останнє питання “Чи згодні Ви з твердженням, що творчій людині легше знайти своє місце в житті?”, більшість батьків відповіли ствердно - 17 батьків, а батьки 7 учнів з цим твердженням не згодні.

Разом з тим було проведено анкетування дітей з метою виявити рівень їх творчих можливостей учнів (*Додаток Б*).

При аналізі анкет приділялась особлива увага питанням, які визначали: рівень музичної інформованості (питання 3, 7, 8); ставлення до уроків музики

і різних видів діяльності на них (питання 1, 2, 12, 15, 16); рівень креативності дітей (питання 4, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 14).

Аналіз результатів анкетування показав, що 90% дітей люблять урок музики, шанувальниками себе назвали 80% дітей, з них 65% уточнили, що люблять сучасну, естрадну музику, і лише 15% обрали духовну, класичну і народну.

Серед улюблених композиторів 20% дітей назвали М. Леонтовича, М. Лисенка, М. Скорика, швидше за все, діти згадали прізвища, що запам'яталися на уроках музики, оскільки впевнених відповідей із назвами творів цих композиторів майже не було.

Серед улюблених творів були названі деякі естрадні пісні і популярні гурти (40% дітей). Лише 10% дітей привели приклади з класики: опера «Зима і Весна», «Снігова королева», опера «Коза-Дерева», симфонічна сюїта «Пер Гюнт», 3% - народні пісні.

Несподіваним для нас виявився досить високий відсоток (50%) позитивних відповідей на питання «Чи складав ти музику?», що говорить про високий творчий потенціал дітей 4-го класу. Це підтверджують і відповіді на питання: «Чи любиш ти малювати свої музичні враження?». Інші 50% дітей люблять «творити» під музику, а тих, що робили спроби у жанрі творення музичних казок виявилось 30%.

Із 24 анкетованих дітей 2 учнів (8%) вчать гри на фортепіано, 3 дитини (12,5%) – на гітарі. Окрім дітей, які навчаються в музичній школі – 28,5%, 60% дітей стверджують (за даними анкети), що «грають» на музичних інструментах. При особистому спілкуванні з'ясувалося, що діти видають бажане за дійсне, або ж мають вдома музичний інструмент (частіше гітару) і пробують «грати». Разом з тим, 75% учнів вказали в анкеті, що люблять співати, хоча лише двоє (8%) займаються вокалом професійно. Ми вважаємо, що цей факт також вказує на перспективність класу у розвитку творчих здібностей. Переконає нас в цьому і те, що 30% учнів на питання: «Що більше

любиш: слухати, виконувати або складати музику?» - відповіли – виконувати і складати, 45% - виконувати і слухати і 25% дітей вважають за краще просто слухати. Впевнені, що можуть придумати рухи під музику 60% дітей, вважають себе емоційно-чутливими до музики (змінюється настрій) – 41,6% школярів. У той же час, назвати більше трьох засобів музичної виразності змогли лише 15% учнів, один-два – 30%.

Останнім питанням анкети ми з'ясували, що віддають співу на уроках музики 55% дітей, 5% - слуханню музики, а іншим 40% школярів подобаються різноманітні творчі види діяльності: спів, слухання, відгадування музичних загадок, кросвордів, танці (маються на увазі різні рухові вправи, ритмопластичні рухи), театралізація пісень, малювання тощо.

У результаті експерименту було з'ясовано, що:

- музичне сприйняття (уміння слухати і розповідати про свої почуття) продемонстрували лише 25% дітей;
- 40% дітей не виявили особистого бажання прийняти участь у творчій діяльності, однак частково виконали запропоновані завдання.

Окремо було простежено за якістю динаміки одержаних знань про засоби музичної виразності (темп, динаміка, тембр, штрихи, лад, регістр, ритм, метр).

На початку експериментальної роботи дітям був запропонований графічний символ музичного твору у вигляді повітряних кульок. Цей образ відігравав роль аналітичної моделі.

Ми розділили кожну кульку різним кольором – тембр, темп, динаміка, регістр, лад, ритм, метр і штрихи (*Додаток В*).

Із зворотної сторони кульки зроблені «кишеньки-теми», в яких, в міру вивчення, повинні додаватися більш докладні характеристики названих засобів виразності. Наприклад: поняття «динаміка» діти на даному діагностуючому етапі характеризують як «голосна» або «тиха». Ці два слова

кладемо в кишеньку пелюстки «Динаміки». Поняття «тембр» діти розрізняють лише як «низький» та «високий». Такими ж елементарними характеристиками діти обмежуються при аналізі й інших засобів музичної виразності.

Цей метод роботи з кульками практично проводили на прикладі програмної пісні А. Мігай «Сім нот» з підручника Л. Аристової.

Майже всім учням знайома ця пісня, тому після її виконання вони активно аналізували характер пісні та музичних засобів виразності, завдяки яким і створюється певний образ пісні.

Для виявлення рівня самостійних можливостей і вміння аналізувати засоби музичної виразності було запропоновано учням аналогічне завдання на прикладі пісні «Ухтимко».

Лише 22% школярів змогли дати характеристику засобам музичної виразності, які створюють веселий образ в цій пісні. З них 30% визначили темп як «швидкий», «веселий», 20% учнів охарактеризували, що «музика весела, навіть трішки смішна». Визначити лад дітям було не легко, але 15% були близькими до істини. Регістр 20% дітей визначили як «не високий і не низький» (до поняття «середній» ми підійшли шляхом міркувань і методом виключення). Із завданням повторити оплесками ритмічний малюнок першої фрази заспіву впоралися лише 10% школярів. На відміну від цього, завдання з імпровізування викликало щире зацікавлення усіх дітей. Потрібно було придумати нову мелодію до тексту цієї пісні. Учні по черзі вигадували мелодичні малюнки до даного тексту.

У результаті діагностики ми зробили висновок, що рівень креативності у дітей на цьому етапі можна визначити як середній, але є потреба і можливості творчо працювати.

Комплексне застосування методів дослідження дозволило об'єктивно визначити рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів. За показниками констатувального експерименту було виявлено групи учнів та класифіковано за рівневими ознаками, які наведено в таблиці 1.1.

Рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
Індиферентний (низький)	49,9 %	45,9 %
Частково-креативний (середній)	33,3 %	41,6 %
Креативний (високий)	16,8 %	12,5 %

Висновки до першого розділу

У першому розділі ми пояснили термін «Творчість» у контексті філософії, підсумували наукові напрацювання в психології та педагогіці щодо проблем формування творчих умінь. У багатьох сучасних філософських підходах творчість розглядається як універсальний інструмент самореалізації людини. За визначенням науковців-психологів, творчість — це сила, що сприяє позитивній оцінці власних можливостей і забезпечує поступ індивіда в його розвитку. Тому творча активність на уроках музичного мистецтва в початкових класах є інтегрованою системою творчих вправ, яка розкриває унікальні зв'язки мистецтва з навколишнім середовищем через засвоєння, осмислення конкретних деталей, понять і формування умінь. Ми дійшли

висновку, що творчість — це здатність людини до креативного та інноваційного мислення під час розв'язання задач у змінних соціокультурних умовах.

У педагогічній науці серед численних тлумачень поняття «творчість» найузагальненіше звучить як «уміння створювати нове». У гуманістичній педагогіці, яка спирається на ідеї гуманістичної психології та орієнтується на особистісний підхід до навчання з урахуванням інтересів і можливостей учасників освітнього процесу, творчість трактується як креативне ставлення до значущої діяльності та прагнення до розвитку власної сфери інтересів.

Риси творчості включають широкий обсяг уваги, спостережливість, інтуїтивність, асоціативність, здатність передбачати, перетворювати, імпровізувати. Ігрові технології є одним із ключових способів формування творчих умінь у молодших школярів. Впровадження їх в уроки музичного мистецтва сприяють гармонійному розвитку особистості, виховують креативність і формують такі риси, як емоційність, комунікабельність, ініціативність, відповідальність, організованість, працьовитість, вміння співпрацювати в колективі. До того ж, під час уроків музичного мистецтва розвиваються когнітивні процеси: відчуття, сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення, мовлення, зосередженість, воля, а також спеціальні вміння: сценічна культура, естетичний смак, креативні навички, співоча майстерність, музична обізнаність, ораторські здібності.

Творчість є психофізіологічним процесом, тому ми проаналізували психологічні та фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Саме цей період є сприятливим для розвитку мозку дитини. У цей час у школярів найкраще формуються й міцно закріплюються певні вміння та навички. Складність ігрових технологій в цьому віці полягає у недостатній зрілості взаємозв'язку загальних здібностей та готовності до музично-творчої активності, зумовленої музичними, творчими та артистичними можливостями дітей.

Крім того, ми провели експериментальне дослідження, яке складалося з трьох етапів: діагностичного, експериментального (розвивального) і підсумкового, на якому здійснено повторну діагностику та аналіз результатів (зазначено динаміку формування творчих здібностей учнів).

Експериментальне дослідження проводилося у молодших класах Ліцею № 21 міста Житомира, охоплюючи 49 учнів. Робота здійснювалася з урахуванням вікових особливостей дітей, без порушення шкільного режиму та розпорядку дня.

За результатами діагностики ми визначили, що рівень творчих здібностей дітей на цьому етапі є середнім, але існують умови й потреба для їх подальшого розвитку.

РОЗДІЛ II. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів у процесі ігрової діяльності

Однією з актуальних проблем сучасної педагогіки є пошук ефективних шляхів навчально-виховного процесу. Досвід видатних педагогів-музикантів демонструє нам величезні виховні можливості ігрових технологій, яке гармонійно розвиває інтелект, волю та емоційність дитини впливаючи на її особистість у процесі навчання.

Ігрові технології в педагогіці займають значне місце завдяки своїй здатності не лише зробити навчання більш інтерактивним і цікавим, але й стимулювати розвиток творчих здібностей учнів. Як показують дослідження, творча діяльність є основою для формування ключових компетенцій, таких як критичне мислення, здатність до адаптації, самовираження, комунікація і колаборація. Враховуючи це, важливо створити умови, в яких учні зможуть максимально реалізувати свій творчий потенціал через ігрову діяльність.

Поняття “педагогічні умови” визначається як сукупність об’єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечує успішність досягнення поставленого завдання [56, с. 745]. Педагогічні умови — це взаємопов’язаний набір факторів, у межах яких здійснюється освітній процес і які суттєво впливають на його перебіг та підсумки.

Розвиток творчих здібностей без безпосереднього впливу дорослого на дитину — недосяжне. У кожному освітньому занятті повинно бути простір для творчості, а в кожному творчому процесі — складові навчання. Вирішення творчого завдання відбувається за допомогою педагога, але поступово допомога вчителя зменшується і зростає самостійність учня. Тому усі методи навчання направлені на поступову зміну характеру діяльності: від подачі та

засвоєння школярами “готової” інформації до організації репродуктивної діяльності різного рівня, направленої на варіативне застосування знань та вмінь, а згодом до більш евристичної, пошукової діяльності у вирішенні завдань.

Крім того, система розвиваючого навчання, яка в побудові і організації учбового процесу враховує потреби і можливості дитини і не відкидає дітей, як нездібних до того або іншого виду діяльності, дає дитині спробувати свої сили в основних видах музичної діяльності (творення, виконання, сприйняття). Активна участь дитини у ігровій діяльності допомагає виявити і розвинути спеціальні здібності, такі як ритм, слух, пам’ять, уяву. Особливо важливою умовою є те, щоб участь у творенні гри, її виконанні і сприйнятті було дитині під силу.

Разом з тим, головним принципом проведення уроку музики є пробудження та стимулювання творчого потенціалу дитини, що заснований, перш за все, на оптимізації уяви та емоційно-образної сфери школяра.

В основі побудови занять творчого типу лежить діалектичний взаємозв’язок життя та мистецтва. Розв’язання вищезгаданої проблеми, зокрема на заняттях музики у молодшому шкільному віці, вимагає зосередження уваги на таких педагогічних умовах.

1. Відбір та систематизація ігор для молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

2. Створення емоційно-творчого середовища атмосфери як найважливішої умови для креативного розвитку учнів.

3. Забезпечення зразків ігрової діяльності на уроках музичного мистецтва.

Звернення до дитячої творчості як до методу виховання — характерна тенденція сучасної музичної педагогіки.

У дослідно-експериментальній роботі ми переслідували мету створити

оптимальні умови для активізації в учнів творчих імпульсів, імпульсів для пізнання радості творчості.

Головним нашим завданням було не тільки дати дітям знання, уміння, навички, але й створити умови вільного оперування, володіння ними, використання їх в ситуаціях творчості, тобто розвинути і підвищити рівень творчості дітей, використовуючи різні форми взаємодії, зокрема систему творчих завдань. Під творчістю ми розуміємо музично-творчий розвиток в сприйнятті (слухацькій діяльності), творенні, виконанні, імпровізації, роздумі про музику, яка використовувалася під час ігор.

Показниками творчості є оперування знаннями, а також активність, впевненість, захопленість ігровою діяльністю.

Ми вважаємо, що правильно підібраний, цікавий репертуар - найважливіший компонент у ігровій діяльності учнів, це обличчя колективу, його візитівка. Ігри, в які грають діти повинні стати основою музично-творчого розвитку школярів, вони мають формувати їх естетичні смаки та моральні якості.

Для того, щоб ця мета була досягнута, необхідно з самого початку роботи з дітьми ретельно відбирати найкращі зразки, до яких мають входити лише найбільш креативні і цікаві ігри. Адже в молодшому шкільному віці усе, що діти чують та бачать, сприймається дуже безпосередньо, емоційно, тому важливо не втратити дорогоцінний момент і дати можливість учням слухати і самостійно виконувати всі завдання гри.

Разом з тим, ігри мають мати й виховний вплив. Для цього він завжди повинен бути доступним, відповідати вимогам часу, а головне, відповідати віковим особливостям дітей як за змістом, так і за фізіологічними властивостями. Вагомий вплив ігор на виховання і навчання дітей можливий лише у випадку, коли він буде вивчатися активно та свідомо.

Окрім того, кожне заняття повинно проходити емоційно, лише “емоційне пробудження розуму”, як висловлювався В.О. Сухомлинський, дає

позитивні результати в роботі з дітьми. А це означає, що обов'язковою умовою успішної ігрової діяльності школярів - жива, активно-творча атмосфера на кожному уроці.

Також необхідно і самому вчителю наблизитися до творчості, наповнити нею спілкування з учнями. Задача педагога полягає в створенні мікроклімату та умов для природного "вирощування" і дозрівання унікальної особистості дитини, яка росте, її самоактуалізації. Важливо досягти комунікативної гармонії, узгодженості, відповідності переживань і взаємодії. Педагог повинен знати, що творчий процес розвитку відбувається за принципом діалектичної спіралі, сходження по якій сприяє зміні при поверненні до вихідних позицій, оскільки минуле і майбутнє розташовується також спіралью, пронизуючи і обумовлюючи черговий виток розвитку.

Але повторюваність в розвитку не означає тотожність тих або інших моментів. На кожному новому етапі з'являються нові здібності, але разом з тим відтворюються і старі. Креативний розвиток є системою безповоротних якісних змін особистості [3, с. 79].

Під час використання ігрових технологій у навчанні одним із ключових аспектів є взаємодія педагога та учнів, що набуває особливого емоційно-змістового відтінку. Таку взаємодію можна розглядати як спільну творчу діяльність, спрямовану на розкриття навчального змісту через гру, розвиток соціальних навичок та формування етичних відносин. У цьому процесі важливу роль відіграє принцип діалогічності.

Взаємозв'язок усіх компонентів творчого процесу за оптимальних умов організації та управління закономірно забезпечує продуктивно-творчий результат навчання і самовиховання, що сприяє самовираженню творчого потенціалу і самоактуалізації творчої індивідуальності особистості.

Шкільна педагогіка й сучасний досвід ведення уроку в школі показує, що вчитель може бути істинним творцем тільки тоді, коли щохвилини зв'язує

нерозривною ниткою зігране або висловлене ним зі своїм внутрішнім світом, зі своїм ставленням до виконаного, зі своїм життєвим досвідом [38, с.45].

Для уроку мистецтва недостатньо просто психологічної, технічної, інтелектуальної чи професійної підготовки вчителя. Необхідно підготуватися до уроку ще й емоційно. Особливо важливо в емоційній стороні професійної майстерності вчителя музики, вміти знайти вірний “тон уроку”. Термін задати “тон” здавна існує в мистецтві. Це поняття пов’язується з емоційним центром творчого процесу. Знайти вірний тон, який був би доречним і своєрідним на кожному уроці, - одна з найскладніших задач підготовки вчителя в даний час [56, с. 67]. Вчитель на уроці мистецтва — посередник, провідник дітей у світ творчості та креативу.

Окрім вищезазначеного, основою для розвитку творчих здібностей молодших школярів є імпровізація, яка дозволяє розвивати уміння школярів бачити ціле, що осягається в єдності продуктивних і репродуктивних сторін мислення, дає можливість усвідомити процес творчості.

Імпровізація історично — це найбільш древній тип музикування, під час якого процес творення музики відбувається під час її виконання. Значну увагу імпровізації, як одному з видів творчої діяльності дітей, приділяли у своїх системах виховання зарубіжні педагоги-дослідники Е. Жак-Далькроз, З. Кодай, К. Орф та інші.

Імпровізація як різновид творчості повинна бути органічною частиною уроку. Для цього важливо, щоб навчання було направлено на розкриття та розвиток творчого потенціалу молодших школярів. У ігрову діяльність входять різні види вокальної імпровізації, ритмічної імпровізації, такі як: імпровізація мелодії без тексту в заданому характері, мелодизація віршованих текстів, мелодизація у заданому ритмі, придумування підголосків до відомих творів.

Аналізуючи педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій, слід зауважити, що вчитель повинен

зосередити увагу на грамотному підборі ігор, які повинні бути доступними і зрозумілими для молодших школярів; на створенні творчої атмосфери та на творчій імпровізації, як запоруки розвитку креативного мислення дітей.

2.2. Експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку молодших школярів засобами ігрових технологій

Метою даного етапу експерименту виступає формування творчих здібностей учнів засобами ігрових технологій.

На даному етапі були поставлені такі завдання:

- розробити систему занять, що сприятимуть розвитку творчих здібностей молодших школярів у ігровій діяльності;
- перевірити ефективність запропонованої системи на практиці.

Існує багато методик розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності виховання. Тому, розвивати креативність дітей ми пропонуємо через систему творчих завдань. Адже лише самостійна творчість дітей на уроці здатна пробудити їхні здібності. Підбираючи творчі завдання ми дотримувались нижче наведених принципів.

Вчитель повинен робити акцент, в першу чергу, на розвитку творчих здібностей дітей у процесі ігрової діяльності, при цьому шукати найраціональніші шляхи взаємодії на кожному уроці, відштовхуючись від теми.

Як відомо, рання форма дитячої творчості - гра. У своїх іграх діти наслідують те, що вони побачили. Через гру дитина пізнає навколишній світ. Відповідно до твердження В.А. Сухомлинського, у грі розкриваються творчі здібності особистості [50, с.193].

Метод гри широко застосовується як універсальний метод спілкування з дітьми молодшого шкільного віку. Відмінна риса даного методу - самостійна робота творчої фантазії дитини, її прагнення відображати у грі свої настрої,

почуття, уявлення і відповідно варіювати образи гри. Творча фантазія, як і тяга до гри, притаманні кожній дитині. Вчитель музики може з великим успіхом розвивати ці природні задатки.

З цією метою необхідно вчити дітей спостерігати, глибше сприймати музичні образи, ділитися своїми враженнями, думками про них. Шляхом порівняння подібних і разом з тим різноманітних творів діти відчують та зможуть усвідомити, що музика виражає різні настрої та почуття людини і може зображати явища природи, характер людей тощо.

Головне, як відзначає П. Вейс, щоб педагог не давав дітям готові судження, які вони зобов'язані запам'ятовувати і повторювати, а ставив перед ними питання, на які вони б знаходили відповіді самостійно [11, с. 112].

Використання різноманітних форм та методів роботи, перш за все ігрових, є необхідним для того, щоб викликати творчу активність та зацікавленість кожного учня. Творчі завдання повинні виконуватися в певній послідовності з поступовим ускладненням. В творчих завданнях слід використовувати різноманітний музичний матеріал: класичну музику, фольклор, сучасну і популярну музику тощо.

Разом із принципом творчої роботи на уроці слід також використовувати завдання репродуктивного типу (запам'ятовування елементарних музичних понять, вивчення імен видатних композиторів, назв творів).

Для того щоб зрозуміти рівень їх творчих здібностей учням було запропоновано виконати свій улюблений твір, зокрема заспівати пісню, розказати вірш чи казку, або продемонструвати танцювальні рухи. Під час виконання завдань діти найчастіше обирали пісні з репертуару сучасних українських виконавців, таких як Антитіла, Go_A, KALUSH, Jerry Heil, Альона Альона, MELOVIN.

Серед улюблених пісень дітей були композиції Антитіла ("Тону"),

Go_A ("Шум"), KALUSH ("Стефанія"), Jerry Heil і Альона Альона ("Teresa & Maria"), а також MELOVIN ("Обиратиму себе"). Ці пісні набули популярності завдяки своїм енергійним ритмам, сучасним темам і доступності для молодшої аудиторії.

Багато учнів також відзначали, що слухають пісні цих виконавців вдома з батьками або друзями, особливо коли перебувають на родинних святкуваннях чи під час спільних активностей. Зокрема, діти зазначали:

"Ми з мамою слухаємо Go_A, коли їдемо на дачу, дуже подобається їхній ритм";

"Тато обожнює Антитіла, і я також часто слухаю їх, особливо пісню «Тону»"

"Ми з братом слухаємо KALUSH перед школою, це дає енергію на весь день".

Під час спостережень було помічено, що діти активно реагують на музику, рухаючись в такт чи виконуючи танцювальні рухи, що підтверджує їхню емоційну включеність у процес. Діти часто асоціюють пісні з певними ситуаціями з їхнього життя, наприклад, подорожами, святами чи активними іграми.

Це показує, що сучасна українська музика, зокрема репертуар таких виконавців, як Антитіла, Go_A, KALUSH, Jerry Heil, Альона Альона, MELOVIN, не лише активно впливає на творчі вподобання дітей, але й допомагає формувати емоційний зв'язок з музикою через сімейні традиції та соціокультурні явища.[40].

Таким чином, можна стверджувати, що музика сучасних українських виконавців стає важливою частиною життя учнів, сприяючи розвитку їх творчих здібностей і емоційного сприйняття мистецтва.

Далі ми зосередились на розвитку творчих здібностей учнів через сприймання та виконання музичних творів, а також через театралізовані ігри. У рамках експерименту учням 4 класу було запропоновано виконати завдання,

яке включало сприймання музичних творів і визначення їх характеру за допомогою театралізованої гри.

1. Гра: «Розпізнай мелодію»

Діти повинні були визначити характер музичних творів, що виконували головні герої казок, таких як Колобок, Лисичка і Вовк. Музична інтонація та фраза допомагали їм з'ясувати, який саме характер має музика героїв казок. Оцінювання проводилося за трьохбальною шкалою:

- **3 бали (високий рівень розвитку творчих здібностей):** правильне визначення характеру всіх трьох пісень, зокрема темпових змін і динаміки.

- **2 бали (середній рівень розвитку творчих здібностей):** правильне визначення характеру, але з певною невпевненістю і неточністю в розпізнаванні темпових та динамічних змін.

- **1 бал (початковий рівень розвитку творчих здібностей):** правильне визначення характеру не більше ніж однієї пісні, невміння помітити зміни темпів і динаміки.

Багато дітей показали саме середній рівень.

2. Гра: «Наслідування»

У цій грі учням було запропоновано виконати пісні у стилі своїх улюблених співаків. Для цього вони одягали перуки та зображали певних артистів, виконуючи пісні, які вони добре знали. Оцінка якості виконання також проводилась за трьохбальною шкалою:

- **3 бали (високий рівень розвитку творчих здібностей у пісенному виконавстві):** інтонаційно і ритмічно правильний спів без підтримки вчителя.

- **2 бали (середній рівень розвитку творчих здібностей у пісенному виконавстві):** інтонаційно і ритмічно правильний спів, але з підтримкою музичного інструменту та невеликою допомогою вчителя.

- **1 бал (початковий рівень розвитку творчих здібностей у пісенному виконавстві):** спів із значною допомогою вчителя, інтонаційно та ритмічно неправильний.

Учні показали середній і високий рівень.

Наступним етапом ми ввели ігри для розвитку внутрішнього слуху, музичного сприймання, уваги, тощо.

Коли ми застосували гру **«Загублений уривок»** багато дітей дуже весело і емоційно продовжували співати усі запропоновані частинки пісень. Приклади пісень, які використовувались у грі: А.Мігай «Сім нот», «Ухтимко», «Як з'явився чай?», тощо (*Додаток Г*).

Наступною була діагностувальна гра для визначення рівня розвитку відчуття темпу **«Кулачки й долоньки»**. Клас був поділений навпіл перший ряд і половина 2 були «Кулачками», всі інші «Долоньками». Діти дуже уважно і схвильовано виконували свої партії.. Приклади пісень, які використовувались у грі: А.Мігай «Сім нот», «Ухтимко», «Як з'явився чай?», М. Леонтович «Щедрик» тощо (*Додаток Д*).

Далі ми провели гру: **«Сніг, сніг, сніг»**. Діти отримали по 1 кульці з вати. Вишукались між рядами парт.

Завдання: при словах: «сніг, сніг» - учні два рази підкидали кульку в долоньці, перекидали з однієї долоні у іншу, наприкінці лічилки обмінювались «сніжками» із сусідом по парті. Дітям було дуже весело і гра додавала їм новорічного настрою.

Лічилка:

У ялинових лабетах – сніг, сніг, сніг;

У пухнастих у тенетах – сніг, сніг, сніг;

Заяскрилось у полі – сніг, сніг, сніг;

В лісі, на подвір'ї школи – сніг, сніг, сніг;

По лугах, у полі – сніг, сніг, сніг;

Біліє роздолля – сніг, сніг, сніг;

Летить, кружляє – сніг, сніг;

Щічки нам рум'яне – сніг, сніг, сніг;

Вихри, наче коні – сніг, сніг, сніг;

Ловимо в долоні – сніг, сніг, сніг.

З снігопадом нас усіх!

Сніг, сніг, сніг! (додаток 3)

Наступна гра: **«Якби ми були композиторами»**. Гра для активізації уваги під час слухання музики, уміння визначити її характер, розвиток почуття ритму, уявлення про тембр, як засіб музичної виразності.

Ми дали учням різні інструменти для ритмічного супроводу п'єс, які виконувала вчитель, а саме «Марш ведмедів», «Танець зайців» – і за допомогою таких музичних інструментів, як дерев'яні ложки, бубони і барабан, трикутники учні супроводжували музику. У дітей було багато емоцій, які виражалися ритмічними рухами і гарним настроєм. Також ця гра показала їх когнітивність і творчість (Додаток І).

Далі ми провели гру **«Співаємо гучно»**. Гра проводилась для розвитку вокально-хорових навичок, уваги, зосередженості.

У грі брали участь 2 команди. Одна команда співала пісню «Добрий день - матусю Україно!», інші – заважали шуміли і тупотіли. Задача команди: виконати пісню дружно і гучно до кінця, не збиваючись що учні і зробили. Потім команди помінялися «ролями». Перемогла команда 2 вони були більш зосереджені і заспівали правильно. А взагалі дітям було весело і дуже сподобалось особливо шуміти (Додаток ІІ).

Наступна гра: **«Слухаємо уважно»** для розвитку тембрального слуху, уваги, музичного пам'яті. Вчитель пропонував дітям прослухати знайомий музичний твір, а саме Ю.Шевченко «Гумореска», визначити, які інструменти виконують цей твір і знайти ці інструменти на картках. Перемагає той, хто вірніше визначить всі інструменти. Діти дуже уважно дивились на картки і слухали. Всі були задоволені процесом, що подарувало учням незабутні емоції (Додаток Д).

Далі ми провели гру: **«Музичний магазин»** для розвитку співочих умінь та навичок, стимулювання прагнення школярів до чистоти звучання й інтонування.

Обладнання: касети, диски, платівки тощо.

Ми вибрали дитину-продавця і він пропонував покупцю касету, диск, платівку із певною піснею, відображаючи голосом мелодію. Пісні для прикладу: «Ухтимко», «Сім нот», «Як з'явився чай?» тощо. Від якості виконання залежить, візьмуть дану касету чи попросять іншу, отже «продавець» повинен показати чистоту звучання, правильне інтонування і дотримання всіх відтінків при виконанні. Продавці дуже старались і показували свою творчу діяльність під час співу (*Додаток І*).

Наступна гра, яку ми провели: **«Хто вийшов з лісу?»** для розвитку артистизму, навичок сприйняття музики, образного мистецтва.

Ми включали музику зображального характеру. Діти повинні не тільки визначити за характером музики, хто вийшов з лісу: ведмідь, лисиця, зайчик, вовк та ін., але і передати рухом незграбного, поволі ступаючого ведмедя, боязкого зайчика тощо. Гра показала театральні можливості учнів їх емоційний стан і допомогла їм краще зрозуміти музичні фрагменти (*Додаток І*).

Далі ми провели гру: **«Співаємо ланцюжком»** для розвитку внутрішнього слуху, уваги, вокальних навичок.

У повільному темпі ми співали з учнями добре знану пісню («Добрий день - матусю Україну!») по черзі – кожен по одному звукові. Діти дуже уважно і старанно співали що показує їх творчу діяльність і емоційний стан (*Додаток Г*).

Далі ми провели гру: **«Жива пісенька»** для того щоб розвивати музично-ритмічне відчуття, пам'ять, уяву, формувати емоційність у сприйнятті музики.

Обладнання: фонограма пісні «Пісня про гнома».

Хід гри.

1. Учні розташувалися вільно у класній кімнаті, по-колу, повторюють текст й музику пісні «Пісня про гнома».

2. Ми демонстрували учням рухи під музику.

3. Учні вивчили рухи по строчкам пісні.

4. Первинне виконання пісні з коректуванням дій й рухів.

5. Концертне виконання (*Додаток 3*).

Наступна гра: **«Мій настрій»** для усвідомлення учнями власного емоційного стану, викликаного звучання музичного твору.

Обладнання: червоні та сірі фішки.

Ми дали учням червоні та сірі фішки. Усі слухали музичний твір М. Леонтовича «Щедрик». Потім просили дітей подумати, як змінився їхній настрій під впливом музики: покращився або погіршився. Ті учні, чий настрій поліпшився, підняли червоні фішки, а у кого музика викликала неприємні емоції, погіршення настрою, - сірі. Після цього ми попросили кількох дітей з кожної групи пояснити, чому вони підняли саме ці фішки, розказати, що вони відчували та які емоції переживання. Більшість учнів розказували що настрої у них покращились і музика принесла їм новорічний настрій (*Додаток Й*).

Далі ми провели гру: **«Солодкі звуки»** для розвитку навичок визначення кульмінаційних моментів музичних творів, активізація музичного сприймання і мислення.

Обладнання: картки одного кольору. Ми вибрали жовтий.

Перед початком гри усі діти отримали картки жовтого кольору. Для демонстрації ми вибрали музичний твір М. Лисенко «Шумка-Думка». Слухаючи музику перший раз, кожен учень має для себе визначити кульмінацію, а при повторному сприйманні у цей момент підняти картку. Усі діти вибрали правильний момент у музичному творі (*Додаток Й*).

Наступна гра: **«Повтори мелодію»** для розвитку музичної пам'яті, мислення, вокальних навичок.

Учитель співає ряд звуків і одночасно показує рукою висоту їх звучання. Учитель вибрала гаму з п'яти нот «до ре мі фа соль» і учні повторювали, а потім просто піднімалася на пів-тону (співаємо секвенцію). Учням дуже сподобалось, майже всі чисто інтонували (*Додаток К*).

Далі ми провели гру: **«Телевізор»** для розвитку музичної пам'яті, звуковисотного слуху, образного мислення.

Обладнання: картки, на яких містяться короткі (2 – 4 такти) мотиви на відомих учням ступенях ладу, картонний «екран телевізора».

Вчитель на короткий час «вмикає телевізор», на екрані якого розміщена одна з карток із записом мотиву. За короткий час учні мають запам'ятати мелодію і зуміти її відновити голосом. Учні відтворили мелодію голосом і, навіть, відтворили ритмічний малюнок (*Додаток К*).

Наступна гра **«Спільне і різне»** для розвитку навичок сприйняття музичних творів, визначення схожості й відмінностей музичних побудов, розвиток метро ритму, уваги.

Музичний матеріал: Й. Гайдн. Уривок з «Оксфордської» симфонії.

Вчитель грає музичний уривок. Учні визначають, які речення повторюються. На музику першого речення слід легко рухатися вперед. Якщо музика буде повторюватися, то треба також легко рухатися, але в зворотньому напрямку. Якщо зазвучить інша музика, треба проплескати в долоні її ритмічний рисунок залежно від регістру. Учні справилися з завданням по різному більшість заплутувались, що потрібно робити під ту чи іншу музику, але після повторного програвання гри все стало краще (*Додаток Й*).

Водночас, учням було запропоновано метод імпровізації. Цінність музичних імпровізацій дуже велика: вони розвивають творчі здібності дітей, в тому числі виконавські навички, а також сприйнятливості школярів до музики. Імпровізації приносять дітям величезне задоволення і можуть викликати справжнє захоплення музичними заняттями.

Імпровізація має дві взаємозв'язані цілі: перша — вдосконалення точності інтонування та почуття ладу, друга — розвиток творчої уяви. Найчастіше під час імпровізації учень повинен мати здатність продовжити мелодію, розпочату вчителем, та завершити її в тональності основного ключа. Окрім цього, разом із широко використовуваним методом не слід відкидати й інший — створення мелодії, що виходить за межі стандартних мажорних і мінорних ладів, коли мелодія може не завершуватися на основному тоні, а переходити в інші інтонаційні варіанти. Імпровізації можуть бути як ритмічними, так і тими, що змінюють виконання (характер, темп, динаміку).

До імпровізації мелодій відносяться такі типи завдань:

- імпровізація мелодії в характері пісні, танцю, маршу;
- імпровізація продовження розпочатої мелодії;
- імпровізація мелодії на заданий ритм;
- імпровізація танцю під музику;
- створення мелодії на віршований текст;
- імпровізація підголосків до пісень, тощо (*Додаток Л*).

Одним з основних стимулів до творчості є створення на занятті проблемної ситуації, під час якої школярі діють активно, втягуються у процес самостійного пошуку та відкриття нових знань, безпосередньо приймає участь у створенні музики. Результатом системи роботи над розвитком творчих здібностей молодших школярів є виступи на різних заходах, конкурсах концертах.

Однак, основою творчого розвитку на уроках музики є театралізація — це колективна діяльність, і тому в ній, як ніколи, важливо мати взаєморозуміння та здатність чути один одного. Дослідники підкреслювали, що театральне дійство має бути організоване так, аби учні відчували, що вони грають для себе, були захоплені самою ідеєю гри, її процесом. Найвищою винагородою за виставу повинно бути задоволення, яке дитина отримує від

підготовки постановки і від самого виконання, а лише потім — схвалення від дорослих.

У просторі уроку музики є можливість рухатися, вигадувати щось нове та імпровізувати. Через музичні драматизації діти проживають різні ситуації, вони не є пасивними слухачами. Сюжетні мікроспроби дозволяють їм збагатити свій життєвий досвід, вони набувають почуття власної активності, проживають ту чи іншу ситуацію.

З учнями було запропоновано розучити та поставити музичну оперу-казку М. Лисенка «Коза-дереза» (*Додаток М*). Учні з цікавістю вивчали партії солістів: Кози-Дерези, Діда, Лисички, Вовка, Ведмедя, Рака та інших дійових осіб, з натхненням готували декорації та костюми, залюбки відпрацьовували акторську гру. На свято були запрошені батьки дітей. Це мало величезний виховний вплив на дітей. Постановка казки сприяла розвитку творчих здібностей, викликала позитивні емоції у школярів. Водночас виконання творів вітчизняних композиторів, народних пісень сприяло розвитку національної культури школярів. Адже, "сьогодні стає очевидним, що розбудова системи освіти в Україні вимагає забезпечення її національного характеру на основі відтворення в її змісті національних традицій, осмислення культурно-історичного та художнього значення здобутків українського народу, зокрема народнопісенного мистецтва, виявлення його впливу на розвиток національної культури підрастаючого покоління, яке має творити добро в нашій державі " [10, с.104].

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Завершальним етапом дослідно-експериментальної роботи був контрольний експеримент, який мав на меті здійснення порівняльної характеристики рівнів розвитку творчих здібностей учнів молодшого

шкільного віку контрольної та експериментальної груп; визначення доцільності, ефективності та результативності запропонованої методики. Для узгодження, детального вивчення і співставлення результатів дослідження, ця частина проводилась за методикою констатувального етапу.

На даному етапі дослідження, була відібрана система завдань, аналогічна тій, яка застосовувалась на констатувальному етапі: контрольні завдання, анкетування, бесіди з учнями та їхніми батьками, було проведено аналіз знань, умінь та навичок.

Таким чином були отримані нижче наведені результати (Таблиця 2.1). Опрацювавши та узагальнивши отримані результати в експериментальному класі, можна констатувати, що, за напрямком спрямованості на творчу діяльність високий рівень прояву відповідних здібностей збільшився на 12,5% (з 12,5% на 25%), середній - на 8,4% (з 41,6% на 50%), а кількість учнів з низьким рівнем даних здібностей зменшилася на 20,9% (з 45,9% на 25%) (Таблиця 2.2).

Таблиця 2.1

**Рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів
засобами ігрових технологій**

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
	Після експерименту	
Індиферентний (низький)	45,9 %	25 %
Частково-креативний (середній)	37,1 %	50 %

Креативний (високий)	17 %	25 %
----------------------	------	------

Таблиця 2.2

**Порівняння рівнів розвитку творчих здібностей
до початку експерименту та після**

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	До	Після	До	після
Індиферентний (низький)	49,9%	45,9	45,9%	25%
Частково- креативний (середній)	33,3%	37,1	41,6%	50%
Креативний (високий)	16,8%	17%	12,5%	25%

Таким чином, ми бачимо, що спеціально організована діяльність сприяє розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій.

Експериментальне дослідження дало змогу виявити розбіжності у розвитку творчих здібностей експериментальної та контрольної груп.

Висновки до другого розділу

У другому розділі описано дослідно-експериментальну роботу, спрямовану на розвиток творчих здібностей молодших школярів через застосування ігрових технологій. Для проведення дослідження була обраний Ліцей № 21 міста Житомира, в якому взяли участь 49 учнів. Дослідження проводилось з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку, при цьому не порушувався розпорядок роботи та режим дня учнів.

Експериментальна робота складалась з трьох етапів. Під час першого етапу — констатувального експерименту — було з'ясовано, яким чином педагоги здійснюють навчально-виховну роботу в напрямку розвитку творчості та формування творчої особистості, а також проведено опитування серед батьків. Крім того, було визначено початковий рівень розвитку творчих здібностей учнів.

Після обробки отриманих результатів, були сформовані дві групи: контрольна та експериментальна. В експериментальній групі була застосована спеціально розроблена система роботи з формування творчої особистості учнів через ігрові технології, які включали творчі ігри, рольові ігри та інші форми діяльності, що сприяють розвитку уяви та креативності. У контрольній групі продовжувалась звичайна робота згідно з навчальною програмою.

Після проведення формувального експерименту був здійснений контрольний зріз, результати якого показали суттєві позитивні зміни в розвитку творчих здібностей учнів експериментальної групи. Порівняння результатів контрольної та експериментальної груп підтвердило ефективність застосування ігрових технологій як засобу розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Завдяки проведеному дослідженню вдалося не лише виявити розбіжності у рівні розвитку творчих здібностей між двома групами, але й показали позитивний вплив ігрових технологій на творчий розвиток учнів. На основі отриманих результатів були розроблені рекомендації для педагогів та батьків щодо підвищення ефективності розвитку творчих здібностей дітей через використання ігрових технологій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проблема розвитку творчих здібностей є особливо актуальною в період молодшого шкільного віку, коли відбувається формування навичок активної особистісної позиції та розвитку креативних здібностей. Ми дійшли висновку, що застосування ігрових технологій сприятиме розвитку творчості учнів початкової школи.

Для досягнення мети дослідження, яка полягає в розробці моделі розвитку творчості молодших школярів через ігрові технології, були поставлені завдання дослідження, вирішення яких дозволило сформулювати наступні висновки.

1. У структурі розвитку творчих здібностей засобами ігрових технологій ми виділили три етапи. Перший етап забезпечує розвиток мотиваційно-ціннісного компонента, тобто формування інтересу до навчального процесу та позитивного емоційного відгуку від участі в діяльності. Другий етап — робота над розвитком потреби в діяльності та продуктивності мислення, в рамках якої учні освоюють засоби творчої діяльності. Третій етап — розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за допомогою ігрових технологій.

2. Розробляючи модель розвитку творчих здібностей засобами ігрових технологій, ми спиралися на загально педагогічні підходи та принципи, визначили педагогічні умови, виділили урок як основну форму навчання, акцентуючи на особливостях використання ігрових методів. Ми також окреслили компоненти та критерії розвитку креативних умінь і навичок.

Протягом експерименту було використано наступні методи: контрольні завдання, анкетування, бесіди з учнями та їхніми батьками, було проведено аналіз знань, умінь та навичок за наступними критеріями і показниками: емоційно-ціннісний критерій - музичне сприймання, уміння слухати і розповідати про свої почуття;

- когнітивний - творча ініціатива в різних видах діяльності на уроці музики (слухання музики, виконання) в будь-якій діяльності на уроці;
- творчо-діяльнісний - рівень використання творчих завдань (зростання творчих можливостей), участь школярів у концертній діяльності.

Розкриваючи характерні особливості уроку як основної форми розвитку творчих здібностей, ми акцентували увагу на важливості інтерактивності, співтворчості вчителя й учнів та на використанні ігор, що сприяють розвитку творчого мислення.

Методи розвитку творчих здібностей школярів зумовлені специфікою ігрових технологій, які включають адаптовані методи, ігрові вправи, театралізацію, імпровізацію, а також застосування різноманітних інтерактивних технік, що сприяють креативному розвитку.

Результати теоретичного пошуку знайшли своє відображення в розробці програми розвитку творчих здібностей молодших школярів через ігрові технології, апробування якої описано в рамках дослідно-експериментальної роботи. Експериментальна перевірка рівня розвитку креативності учнів молодших класів підтвердила ефективність використання розробленої програми.

У роботі обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів через ігрові технології, такі як:

- Відбір та систематизація ігор для молодших школярів на уроках музичного мистецтва.
- Створення емоційно-творчого середовища атмосфери як найважливішої умови для креативного розвитку учнів.
- Забезпечення зразків ігрової діяльності на уроках музичного мистецтва.

Проведене експериментальне дослідження виявило розбіжності в результатах дослідження експериментальної та контрольної груп і підтвердило доцільність впровадження ігрових технологій з метою розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Проведена робота не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій, складність і багатогранність якої вимагає подальших пошуків для її цілісного і всебічного вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко О. Л. (2021). Ігрові ситуації для розвитку творчих здібностей дітей. Одеса: Імідж.
2. Барко В. І., Тютюнникова А.М. Як визначити творчі здібності дитини?.- К., 1991. - 79 с.
3. Белінська Т.В., Василевська-Скупа Л.П., Костюк Л.О. Використання інтерактивних методів на уроках музичного мистецтва як засобу формування soft skills в учнів початкової школи *Актуальні питання гуманітарних наук.* - 2022. - Вип. 51. - С. 414-418.
4. Білоус О. Ігрова діяльність у сучасній педагогіці: теоретичний аспект. Київ: Літера, 2019.
5. Білоус М. М. (2020). Ігрові технології в навчанні молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти. Київ: Педагогічна думка.
6. Бондаренко Л. О. (2021). Розвиток творчих здібностей учнів через ігрові методи навчання. Харків: Вища школа.
7. Бойко О.О., Ковальова О.О. Розвиток творчості і активності учнів через використання ігрової діяльності на уроках музичного мистецтва. Бердичів-Житомир, 2017.
8. Василевська-Скупа Л.П., Ковальова А.О. Ігрові технології як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Мистецтво та освіта в контексті національних традицій та сучасних трансформацій: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції за участю здобувачів вищої освіти та молодих учених/* Редакційна колегія: Василевська-Скупа Л.П., Белінська Т.В. та ін.. Вінниця, 2023, 218 с.
9. Василевська-Скупа Л.П. Особливості формування творчих здібностей майбутніх вчителів музики у вокальному класі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2003. – С. 307-310.
10. Василевська-Скупа Л.П., Лаврінчук О.В. Розвиток національної культури особистості засобами українського народнопісенного мистецтва. Проблема освіти: Наук.-метод. Зб./ Інститут модернізації змісту освіти МОН України. – Київ, 2016. – Вип.86. – С.101-105.
11. Василевська-Скупа Л.П., Ковальова А.О. Педагогічний потенціал мистецтва та його значення у творчому розвитку особистості.

Проблеми та іновації в мистецтві, технологічній та професійній освіті: збірник наукових праць/ Редакційна колегія: Тетяна Зузяк, Віктор Соловей, Наталія Мозгальова, Людмила Василевська-Скупа, та ін.. Вінниця, 2024. – Вип.3 – 92 с.

12. Волинська Л., Огороднійчук З. та ін. К.: Просвіта, 2001.
13. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2003.
14. Гаврилюк Т. Розвиток когнітивних здібностей молодших школярів у процесі гри. Львів: Світ знань, 2020.
15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Вища школа, 2000. – 374 с., с. 270.
16. Глущенко С. В. (2022). Ігри в педагогічному процесі: нові підходи та методи. Одеса: Астропринт.
17. Григорчук І. Музично-ігрові форми навчання у початковій школі. Івано-Франківськ: Карпати, 2021.
18. Григорчук І. Роль емоційного розвитку у творчій діяльності дітей молодшого шкільного віку. Львів: Світ знань, 2021.
19. Даниленко Н. С. (2021). Ігрові технології для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Київ: Либідь.
20. Дроздова К., Василевська-Скупа Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів у загальноосвітніх закладах. (2018). *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 50, 266-270.
21. Завалко К. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти: [монографія] : Друкарня "Черкаський ЦНП", 2013.-520с.
22. Карпенко Н. Ігрові технології як засіб стимулювання навчальної мотивації у початковій школі. Тернопіль: Освіта, 2021.
23. Карпенко І. П. (2022). Ігрові технології як засіб розвитку креативного мислення молодших школярів. Київ: Наукова думка.
24. Кисельова С. В. (2021). Ігрові стратегії як метод розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Київ: Інтерпрес.
25. Коваль І. А. (2023). Ігрові методи в розвитку творчих здібностей школярів: інноваційні підходи. Луцьк: Вежа.
26. Костюка Г.С. Вікова психологія. За ред. К.: Рад. Школа, 1976.

27. Кудін В. О. (2022). Ігрові технології у розвитку емоційної та творчої сфери дітей. Чернівці: Букрек.
28. Кузьменко В., Кравченко Т. Психологічні основи розвитку творчих здібностей молодших школярів. Київ: Освіта, 2020.
29. Куцерак Т.О., Сідорова І.С. Особливості формування творчих здібностей особистості. The III International Scientific and Practical Conference «Modern challenges to science and practice», January 24–26, Varna, Bulgaria. 2022. P. 381-384.
30. Лавренчук М. С. (2023). Ігрові технології для розвитку творчих здібностей молодших школярів: сучасні підходи. Львів: Університет.
31. Макаренко А.С. Книга для батьків. Київ: Освіта, 1980.
32. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навч. посібник. – Видання 2-е, перероблене і доповнене – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 516 с].
33. Марко М.М. Педагогічні можливості навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи // *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія. - 2017. - Вип. 2. 320с.
34. Мартинюк С. Музично-ігрові технології у початковій школі. Івано-Франківськ: Карпати, 2023.
35. Микитенко, І. В. (2023). Ігрові стратегії як основа творчого розвитку дітей. Харків: ХНУ.
36. Мороз А. В. (2023). Технології гри для розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Київ: Нова освіта.
37. Нікітін М. О. (2020). Ігрові технології у педагогічному процесі: сучасні підходи до розвитку творчості школярів. Одеса: Південь.
38. Онофрійчук Л.М. Синтез мистецтв як фактор творчого виховання учнів підліткового віку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. №1 2017р. С. 199-206.
39. Остромигильський М. П. (2021). Ігрові технології в освіті: нові можливості для розвитку творчих здібностей дітей. Чернівці: Книги України.
40. Петрова В. О. (2020). Ігрові методи як ефективний засіб розвитку творчих здібностей у молодших школярів. Київ: Педагогічна думка.
41. Роменець В. П. Психологія творчості: навч. посібник для університетів. Київ: Вища школа, 2001. – 304 с.

42. Ростовський О.Я. Проблеми і перспективи музично-педагогічної освіти в Україні. *Педагогічні науки: Зб. наук. пр. за матеріалами наук.-метод. конф.* Суми: Вид-во СумПДУ ім. А.С.Макаренка, 2001. С. 83-89.
43. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін: навчальний посібник. Київ: АПН України, 1998. 183 с.
44. Рудницька О.П. Емоційні та раціональні процеси художнього сприйняття. *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах*: Наук.-метод. зб./Редкол.: І.А.Зязюн та ін. Харків, 1996. С.17-19.
45. Рудницька О.П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя. Вид-во КДГП, 1992. 95 с.
46. Суровицька М. Вплив гри на розвиток особистості молодших школярів // Молодь і ринок. – 2014. – №2.
47. Сисоєва С.О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: Монографія. Київ: ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2014. – 404 с.
48. Сідорова І.С., Коберська Я.М. Значення інтерактивних технологій у музично-естетичному вихованні школярів. *Формування професіоналізму фахівця в мистецькій та технологічній освіті: теорія, досвід, проблеми* збірник наукових праць / Т.П. Зузяк (голова) та [ін.]. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. Вип. 1. С. 32-37.
49. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори у 5 т. К.: Рад. Школа, 1977.
50. Сухомлинський В.О. Про виховання. - К.: Політвидав, 1982. - 270с.
51. Тарасова Л. В. Ігрові підходи у формуванні творчого мислення школярів. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет, 2019.
52. Товстуха В. В. Методика використання гри у навчальному процесі. Київ: Освіта України, 2020.
53. Третяк О. П. Розвиток творчих здібностей молодших школярів за допомогою ігрових технологій. Чернівці: ЧНПУ, 2021.
54. Усова Н. С. Теоретичні основи гри у навчальному процесі. Харків: Основа, 2020.
55. Федоренко В. І. Емоційний компонент творчих здібностей молодших школярів. Київ: Вища школа, 2021.

56. Хміль Н.Д. Теоретичні основи професійної підготовки вчителя. / Н.Д. Хміль. - Алмати: Білім, 2000. -154с
57. Шевельова В.В. Методика організації ігрової діяльності в початкових класах // Початкове навчання та виховання. – 2016.
58. Ягоднікова В.В. Інтерактивні вправи та ігри. Інтерактивні форми і методи навчання. Харків: Основа, 2011.
59. Ярошенко О. Мотивація творчої діяльності у молодшому шкільному віці. Тернопіль: Навчальна книга, 2019.
60. Ярошенко О. Роль учителя у впровадженні ігрових технологій у початковій школі. Вінниця: Наукова думка, 2019.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитування для батьків

Шановні батьки! Просимо Вас щиро відповісти на запитання опитувальника. Ваші відповіді допоможуть нам більше дізнатися про Вашу дитину. Інформація буде використана лише для наукового дослідження. Дякуємо за співпрацю!

1. Чи вважаєте Ви свою дитину творчою, здатною фантазувати, приймати неординарні рішення?
2. Чи виявляє Ваша дитина бажання вигадувати, фантазувати? Чи підтримуєте Ви її в цьому?
3. Як Ви заохочуєте творчі прояви у своїх дітей?
4. Яку літературу Ви читаєте стосовно розвитку уяви, фантазії, творчих здібностей у дітей?
5. Чи отримує Ваша дитина задоволення від результатів своєї творчості, чи творчого процесу загалом?
6. Які ігри, завдання Ви даєте своїм дітям для розвитку творчих здібностей?
7. Чи бере участь у творчих конкурсах Ваша дитина?
8. Як Ви вважаєте, чи сприятливі умови у вашій сім'ї для розвитку творчих здібностей дитини?
9. Чи згодні Ви з твердженням, що творчій людині легше знайти своє місце в житті?

Опитування для учнів

1. Чи любиш ти уроки музики?
2. Чи можеш назвати себе любителем музики?
3. Яку музику ти любиш слухати? (класичну, сучасну, українську, російську, зарубіжну, народну).
4. Чи складав/ла ти коли-небудь музику? (якщо складав/ла, то як часто, яку).
5. Чи малюєш ти свої музичні враження?
6. Чи можеш придумати музичну казку? (про кого ти складав або склав би казку, або про що, на яку тему).
7. Твій улюблений композитор, поет, художник?
8. Які твори цих митців ти знаєш?
9. Чи граєш ти на музичних інструментах? Яких?
10. Чи любиш ти співати? Як часто ти співаєш?
11. Чи любиш брати участь у концертах?
12. Що ти більше любиш: слухати музику, складати її, виконувати чи малювати?
13. Чи можеш придумати рухи під музику?
14. Чи змінюється твій настрій відповідно до характеру музики?
15. Які музичні засоби виразності знаєш?
16. Які завдання на уроках музики тобі подобаються?

Ігри на розвиток внутрішнього слуху

Гра: «Загублений уривок»

Мета: розвиток внутрішнього слуху, уваги, музичного мислення.

Обладнання: великі картинки з нотним и уривками знайомих пісень.

Хід гри. Вчитель каже, що з деяких пісень загубилися нотні уривки і учням слід їх розпізнати. Почергово демонструються картки з нотами без тексту. Діти повинні в думках (на початку-за допомогою вчителя) відтворити їх ритм і мелодію, а потім вказати – з якої пісні ці уривки.

Примітка: можна запропонувати учням визначити не уривки, а невеликі пісні (знайомі поспівки)

Гра: «Співаємо ланцюжком»

Мета: розвиток внутрішнього слуху, уваги, вокальних навичок.

Хід гри. У повільному темпі учні співають добре знану пісню по черзі – кожен по одному звукові.

Варіант II: учні співають по одному звукові рядами.

Ігри для розвитку відчуття тембру

Гра: « Кулачки й долоньки»

Мета: розвиток тембрального відчуття, темпу, уваги, відчуття ритму, навички інтонування.

Хід гри. Діти сидять, поділившись на дві групи: одні «кулачки», а інші – «долоньки». Вчитель пропонує знайомі пісні. Обидві групи співають по черзі свою «партію» і точно вистукують ритм(перша група кулаками, друга – долоньками)

Гра: «Слухаємо уважно»

Мета: розвиток тембрального слуху, уваги, музичного пам'яті.

Обладнання: програвач або магнітофон, аудіо записи, картки із зображенням музичних інструментів.

Хід гри. Вчитель пропонує дітям прослухати знайомий музичний твір, визначити, які інструменти виконують цей твір і знайти ці інструменти на картках. Перемагає той, хто вірніше визначить всі інструменти.

Музично-ритмічні ігри-вправи

Гра: «Сніг, сніг, сніг»

Мета: розширити запас музично-ритмічних рухів, розкривати емоціональні можливості школярів, підвищувати інтерес до музичного матеріалу уроку.

Обладнання: кульки з вати для кожного учні

Хід гри. Діти отримують по 1 кульці з вати. Вишуковуються між рядами парт.

Завдання: при словах: «сніг, сніг» - два рази підкинути кульку в долоньці, перекинути з однієї долоні у іншу, наприкінці лічилки обмінятися «сніжками» із сусідом по парті.

Лічилка:

У ялинових лабетах – сніг, сніг, сніг;

У пухнастих у тенетах – сніг, сніг, сніг;

Заяскрилось у полі – сніг, сніг, сніг;

В лісі, на подвір'ї школи – сніг, сніг, сніг;

По лугах, у полі – сніг, сніг, сніг;

Біліє роздолля – сніг, сніг, сніг;

Летить, кружляє – сніг, сніг;

Щічки нам рум'яне – сніг, сніг, сніг;

Вихри, наче коні – сніг, сніг, сніг;

Ловимо в долоні – сніг, сніг, сніг.

З снігопадом нас усіх!

Сніг, сніг, сніг!

Гра: «Жива пісенька»

Мета: розвивати музично-ритмічне відчуття, пам'ять, уяву, формувати емоційність у сприйнятті музики.

Обладнання: фонограма пісні.

Хід гри.

1. Учні розташовуються вільно у класній кімнаті, по-можливості у коло, повторюють текст й музику пісні.
2. Педагог демонструє учням рухи під музику.
3. Учні вивчають рухи по строчкам пісні.
4. Первинне виконання пісні з коректуванням дій й рухів.
5. Концертне виконання.

Музично-творчі завдання

Гра: «Якби ми були композиторами»

Мета: активізація уваги під час слухання музики, уміння визначити її характер, розвиток почуття ритму, уявлення про тембр, як засіб музичної виразності.

Обладнання: дитячі музичні інструменти.

Хід гри. Учням пропонується вибрати інструмент для ритмічного супроводу п'єс, які буде виконувати вчитель («Марш ведмедів», «Танець зайців» і ін.) – дерев'яні ложки, бубон, барабан, трикутник – залежно від характеру музики.

Гра: «Хто вийшов з лісу?»

Мета: розвиток артистизму, навичок сприйняття музики, образного мистецтва.

Хід гри. Звучить музика зображального характеру. Діти повинні не тільки визначити за характером музики, хто вийшов з лісу: ведмідь, лисиця, зайчик, вовк та ін., але і передати рухом незграбного, поволі ступаючого ведмеда, боязкого зайчика тощо.

Ігри на розвиток вокально-хорових навичок

Гра: «Співаємо гучно»

Мета: розвиток вокально-хорових навичок, увага, зосередженість.

Хід гри. У грі беруть участь 2-3 команди. Одна команда співає пісню, інші – заважають (шумлять, тупотять). Задача команди: виконати пісню дружно і гучно до кінця, не збиваючись. Потім команди міняються «ролями». Перемагає команда, яка правильно виконала пісню, незважаючи на перешкоди.

Гра: «Музичний магазин»

Мета: розвиток співочих умінь та навичок, стимулювання прагнення школярів до чистоти звучання й інтонування.

Обладнання: касети, диски, платівки тощо.

Хід гри. Дитина-продавець пропонує покупцю касету, диск, платівку із певною піснею, відображаючи голосом мелодію. Від якості виконання залежить, візьмуть дану касету чи попросять іншу, отже «продавець» повинен показати чистоту звучання, правильне інтонування і дотримання всіх відтінків при виконанні.

Ігри для розвитку музичного сприйняття

Гра: «Мій настрій»

Мета: усвідомлення учнями власного емоційного стану, викликаного звучання музичного твору.

Обладнання: червоні та сірі фішки

Хід гри. Учням роздають червоні та сірі фішки. Усі слухають музичний твір. Потім вчитель просить дітей подумати, як змінився їхній настрій під впливом музики: покращився або погіршився. Ті учні, чий настрій поліпшився, мають підняти червоні фішки, а у кого музика викликала неприємні емоції, погіршення настрою, - сірі. Після цього учитель просить кількох дітей з кожної групи пояснити, чому вони підняли саме ці фішки, розказати, що вони відчували та які емоції переживання.

Гра: «Солодкі звуки»

Мета: розвиток навичок визначення кульмінаційних моментів музичних творів, активізація музичного сприймання і мислення.

Обладнання: картки одного кольору (на вибір вчителя)

Хід гри. Перед початком гри усі діти отримують картки. Слухаючи музику перший раз, кожен учень має для себе визначити кульмінацію, а при повторному сприйманні у цей момент підняти картку.

Гра: «Спільне і різне»

Мета: розвиток навичок сприйняття музичних творів, визначення схожості й відмінностей музичних побудов, розвиток метро ритму, уваги.

Музичний матеріал: Й. Гайдн. Уривок з «Оксфордської» симфонії.

Хід гри. Вчитель грає музичний уривок. Учні визначають, які речення повторюються. На музику першого речення слід легко рухатися вперед. Якщо музика буде повторюватися, то треба також легко рухатися, але в зворотньому напрямку. Якщо зазвучить інша музика, треба проплескати в долоні її

ритмічний рисунок залежно від регістру (над головою – коли звучить високий регістр, по колінах – коли звучить низький регістр).

Ігри на розвиток музичної пам'яті

Гра: «Повтори мелодію»

Мета: розвиток музичної пам'яті, мислення, вокальних навичок.

Хід гри. Учитель співає ряд звуків і одночасно показує рукою висоту їх звучання. Учні мають повторити заспіване вчителем:

Варіант II. Учні повторюють заспіване у дзеркальній послідовності (наприклад, вчитель – «до ре мі», учні – «мі ре до»).

Гра: «Телевізор»

Мета: розвиток музичної пам'яті, звуковисотного слуху, образного мислення.

Обладнання: картки, на яких містяться короткі (2 – 4 такти) мотиви на відомих учням ступенях ладу, картонний «екран телевізора».

Хід гри. Вчитель на короткий час «вмикає телевізор», на екрані якого розміщена одна з карток із записом мотиву. За короткий час учні мають запам'ятати мелодію і зуміти її відновити або голосом, або на металофоні.

Ігрові вправи для вокальної імпровізації

Хто як говорить. Звуконаслідування тваринам та птахам.

Пісеньки музичних інструментів. Імпровізація поспівок із наслідуванням звучання барабану, труби, дудочки, дзвіночка, скрипки - на різні склади з різною інтонацією. У високому та низькому регістрі, доступному дітям молодшого шкільного віку.

Знайомство. Проспівування свого імені з використанням різних інтонацій.

Музична розмова. Одна дитина співає: «Ау, де ти?», інша відповідає «Я тут!». Потім навпаки. Школярі намагаються щоразу придумувати нові інтонації.

Придумай поспівку. Імпровізація мотиву з 2-3 звуків на склади «ля-ля» у формі діалогу між вчителем та учнем або між двома школярами; при цьому кожен старається придумати свій мотив, що буде відрізнятися від мотиву запропонованого партнером.

Три ведмеді. Придумування для кожного персонажу потрібної інтонації (висока, середня, низька), проспівування мотиву на склад «ля» або придуманий текст.

Пісні для іграшок. Імпровізація коротких поспівок, невеликих пісень у різних емоційно-образних ситуаціях із використанням різних інтонацій, що передають настрій заданого образу.

Закінчи пісеньку. Знаходження власного варіанту закінчення пісні на запропонований вчителем текст.

Музичне вітання. Виконання пісенного вітання від імені казкового героя - Попелюшки, Дюймовочки, Велетня, Хлопчика - мізинчика, Баби-Яги та інш. Передача у пісні характеру персонажа за допомогою необхідних інтонацій.

Композитор. Імпровізація мелодії в запропонованому жанрі, передача настрою та характеру музики. Жанр може визначатися віршованими рядками, що дають настрій імпровізації. Наприклад:

1. «Танцюють діти — серце завмирає.

Вирує в танці радість запальна.»

2. «Сон приходить до кімнати.

Тиша. Спокій на поріг.»

Робота над імпровізацією передбачає також використання дидактичних ігор.

Пори року. Дітям пропонується розфарбувати 4 прямокутника («Весна», «Літо», «Осінь», «Зима») підходящими для кожної пори року кольорами, а потім заспівати «весняну», «літню», «осінню», «зимову» поспівку зі словами та без слів. Можна собі акомпанувати - клацаючи пальцями, плескаючи в долоні, відстукуючи на бубні, барабані.

Лише цілеспрямований процес роботи над вокальними імпровізаціями сприяє успішному розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Сценарій дитячої опери-казки М. Лисенка «Коза-Дереза».

Дія I, сцена 1.

Базарний майдан, грає музика, гомін, торгують (пиріжки, булочки, цукерки...)

Хор: - У Києві на базарі люди козу продавали...

Дід підходить до Кози, вона бодається, мекає.

Дід: - Ні, не куплю.

Продавчиня 1: - Чи для сина, чи дочки, маю я цукерочки.

Дід: - Для дочки.

Продавчиня 1: - Для дочки є у мене півнички (дає два півника).

Хор: - У Києві на базарі люди козу продавали...

Дід: - Ні, таку не куплю...

Продавчиня 2: - Чи для сина, чи дочки, маю свіжі пиріжки.

Дід: - Для дочки.

Продавчиня 2: - Для дочки маю гарні бублички.

Хор: - У Києві на базарі люди козу продавали...

Дід: - Таку вередливу нізащо не куплю.

Продавчиня 3: - Чи для сина, чи дочки маю гарні квіточки.

Дід: - Для дружини квіточки. Дякую.

Хор: - У Києві на базарі люди козу продавали...

Дід: - О, зовсім інша справа. Беру.

Хор: - А Дід Козу полюбив, аж три копії заплатив (2 р.)

Поклав кізоньку на віз та й додому привіз (2р.)

Сцена 2.

Виходять Баба, доньки.

Донька 1: – Тату...

Дід: - Доню, ось тобі гостинець, півничок.

Донька 2: – А мені...

Дід: - І тобі, доню півничок. А ще ось вам бублички.

Баба: - А мені?

Дід: - А тобі – квіточки, а ще ось

(показує Козу, яка ховалася за його спиною)

Гляди, Бабо, Кози, що купив я на торзі.

(Баба веде Козу пастися) –

Йди до мене Кізенько, йди до мене любенька...

Хор: - Баба Козу шанувала, добре пасла, напувала

А Коза навісна ще й жаліться пішла.

Дід: - Кізенько моя люба, Кізенька моя мила,

Чи ти пила, чи ти їла?

Коза: - Ой, дідусю, не пила, я голодна була.

Бігла я через місточок, вхопила кленовий листочок

Бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,

Тільки пила, Діду, тільки й їла.

Хор: - Розсердився старий Дід, свою Бабу побив,

А Козу-Дерезу старшій дочці доручив.

Старша Козу доглядала, добре пасла, напувала,

А Коза-Дереза ще й жаліться пішла.

Дід: - Кізенько моя люба, Кізенька моя мила, чи ти пила, чи ти їла?

Коза: - Ой, дідусю, не пила, я голодна була.

Бігла я через місточок, вхопила кленовий листочок,

Бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,

Тільки пила, Діду, тільки й їла.

Хор: - Розсердився старий Дід, старшу дочку побив,

А Козу-Дерезу меншій дочці доручив.

Менша Козу доглядала, добре пасла, напувала,

А Коза-Дереза ще й жаліться пішла.

Дід: - Кізонько моя люба,

Кізонька моя мила, чи ти пила, чи ти їла?

Коза: - Ой, дідусю, не пила, я голодна була.

Бігла я через місточок, вхопила кленовий листочок

Бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,

Тільки пила, Діду, тільки й їла.

Хор:- Розсердився старий Дід, меншу дочку побив

А Козу-Дерезу сам на пашу повів.

(питає Дід у доньок, чи справді пила та обманює, чи справді їла, та не каже?
Перевіримо. Переодягається)

Хор: - Не впізнала Коза старенького Діда,

Як прибігла додомоньку, сидить Дід обіда.

Дід: - Кізонько моя люба, Кізонька моя мила, чи ти пила, чи ти їла?

Коза: - Ой, дідусю, дідусеньку, не пила, не їла,

бо оця лиха личина мене не гляділа (Дід сердиться)

Хор: - Розсердився старий Дід на Козу брехливу!

Узяв шнур, прив'язав Дерезу до тину.

Черкнув Дід по Козі, а ніж уломився,

Зосталася Коза жива, а бік облупився.

Ой пішов старий Дід ножика шукати

Коза – скік, Коза – брик, та й ну утікати!

II дія.

(Ліс. Лисиччина хатка). Пісня Лисички «Я Лисичка я сестричка».

(Лисичка йде до лісу, а на галявину виходить Коза). Пісня «Горе мені, горе».

Горе мені, горе! Що маю робити?!

Як дожене старий дід, буде знов лупити.

Куди ж мені, бідній, куди заховатись?!

Бо так сором і людям добрим показатись.

(Побачивши Лисиччину нору, радіє.)

А тепер я нікого не боюсь, я в цю нору схоронюсь, схоронюсь.
(Ховається в лисиччину нору, товчеться й тупоче. Тим часом Лисичка прибігає з квітками з лісу і чує, що хтось товчеться у неї в хатці.)

Лисичка: (хитро питає).

Ой, хто, хто в Лисиччиній хатці?

Ой, хто, хто прийшовсюдивгості?

Коза: (стукотить ногами, стукотить рогами).

Я Коза-дереза, півбока луплена,
За три копи куплена, тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами, хвостикомзамету,
Ніжками затопчу, тут тобі й смерть.

Лисичка: Ой лишенько, ой горенько!

Бідна моя голівонька!

(Утікає до лісу).

Коза: (вискакує з нори, пританцьовує).

Я коза-дереза, хитра та лукава,
Я лисицю дурну добре налякала. 2 рази.

(Лисичка сидить на пеньку, підходить Зайчик).

Зайчик: Добрий вечір, Лисонько, куди йдеш? 2р.

Скажи мені правдоньку, де живеш? 2р.

Лисичка: Ой, живу я в хатоньці край води ,

А ти туди Зайчику не ходи!

Зайчик: Ой, чом, та чому, та чому, та чому?

Лисичка: Бо мене вже саму із власної хати, сором і казати,

Вигнав звір якийсь лихий,

Зайчик: Скажи, Лисонько, який?

Ой хто, хто в Лисиччиній хатці, хто смів Лиску з хати виганяти?

(Коза вискакує з хатки і лякає Зайчика). Пісня Кози

З'являється Вовчик. («Ой під вишнею»)

Вовк: А, я сірий Вовчок, по степах гуляю!

Та й на тих овечок скося поглядаю!

А яка з них дурна, не слухає чабана,

Ту я зараз за чуприну та і покараю.

Вовк: Чого ти, сестричко, ридаєш?

Слізьми свою мордочку вмиваєш?

Лисичка: Ой, як же не плакати брате,

Звір страшний заліз до мене в хату!

Вовк: Ти, сестричко, не журись, не журись,

Веселенько посміхнись, посміхнись.

Лисичка: Не всміхнусь я Вовчику брате

Прибігав тут Зайчик рятувати,

Та й злякався, та й утік маленький,

Куди ж тобі, Вовчику худенький?

Вовчик: Ой хто, хто в Лисиччиній хаті?

Той буде добре мої зуби знати.

(Виходить Коза і лякає Вовка, співає свою пісню).

Вовчик: Тут щось недоречі, хоч голос овечий

Та вже надто дужий, утікаймо, друже 2р.

Коза: Ось вам Коза, ось вам Коза, хитра та лукава,

І Зайчика і Вовчика добре налякала!

У лісі чути тупотіння та тріскіт. З лісу поважно, не поспішаючи йде ведмідь, витираючи лапою вуса. Побачив пеньок, та й сідає на нього. З іншого боку підходить Лисичка, зітхає.

Ведмідь: Ходив я ходив по всіх пасіках – весело там

Більші стільники по всіх вуликах – солодко страх!

Лисиця: Ой, горе, горе, нещаслива доля,

Бідна ж моя голівонька, нема в мене дому.

Ведмідь: Чого це ти свахо ридаєш, карі свої очі стираєш,

Чого це свій хвостик волочиш, і мені всміхнутись не хочеш?

Лисичка: Ой, як мені не плакати свате, щось страшне залізло до хати,

Та ще мене бідну лякає, із своєї хати виганяє!

Ведмідь: А ти свахо не журись, глянь на мене, подивись!

Підходить до нори, розмахує кулаками, загукує грізно!

Ой хто, хто в Лисиччиній хатці

Отой буде добре мої лапи знати!

Коза: (з нори). Я коза....

Ведмідь: Оце так, що попав, я такого не чував, цур йому, пек!

Просувається назад, крутить головою, утікає до лісу. Щось здалека шелестить у лісі. Це лізе рак, чіпляючись за сухе гілля. Зняв кліщі вгору, співає (на мотив української народної пісні «І шумить і гуде»)

Рак: Ой я рак-неборак я не простий козак,

Через те на мені, не кирея, не сіряк.

Я над раками пан, я болотний гетьман,

Подивіться добрі люди, який пишний жупан.

Побачив, що Лисичка під кущем плаче.

Рак: Чого ти сестричко ридасш, слізьми своєю мордочку вмивасш?

Лисичка: Як мені не плакати, о боже, в моїй хаті сталося негоже:

Поселилось щось страшне таке! тупотить й кричить ме-ке-ке-ке!

Рак: О, я такого звіра добре знаю, якщо хочеш – зараз налякаю!

Лисичка: Тобі раче, були тут і кращі,

Злякались, повтікали, злого звіра не прогнали!

Рак: А я прожену!

Вовчик, Зайчику, Ведмідь, усі з лісу ви ходіть,

Як боротися з Козою усім зараз розкажіть.

Ходіть, браття, воювати, Лисиченьку рятувати

В нас орда тепер така, що ніхто нас не зляка.2р.

Ми затупаєм ногами, зацокаємо зубами,

Крикнем страшно на весь ліс «Ану звірю покажись!»»2р.

Коза: А я таки не боюсь, не боюсь,

Я з вас добре посміюсь, посміюсь. (співає)

Рак: А я рак неборак , я не простий козак

Я над раками пан, я болотний гетьман.

Посилав мене дід за тобою у слід

А я тебе наздогнав, та на слід твій напав!

Гей, козо, не хвались, глянь-но краще, подивись,

Нас тобі не злякати, вилізай негайно з хати!

*Рак запускає кліщі, коза вискакує з нори. Всі звірі вже чекають її.
Хапають її, хто за що зможе.*

Коза: Ме-ке-ке.

Звучить музика

Я Ведмідь Косолап, я за голову – хап,

А я сірий Вовчок, візьму Козу за бочок

А я Рак-неборак, як ущипну – буде знак!

Коза: Ой не буду, простіть, ой, звірятка, одпустіть!

Всі: Годі. Годі, не просись, ходи краще в темний ліс

За всі шкоди, перешкоди тож тепер ти розплатись.

Коза: Ой не буду, простіть, ой, звірятка, одпустіть!

Всі: Годі. Годі, не просись, ходи краще в темний ліс

За всі шкоди, перешкоди тож тепер ти розплатись.

Коза: Я усіх, усіх вас прошу:

Мені боки не лупіть,

Буду я тепер хороша,

Тож від себе не гонить.

Коза стає посередині і всі беруться за руки. Головні герої починають танцювати і співати.

(виконується пісня Лисички, всі обіймаються).

